

”Ihan sama kun koko seksuaalisuutta ei olis ollu olemassakaan”

Nuorten aikuisten kokemuksia saamastaan seksuaalikasvatuksesta sijaishuollossa asumisen aikana

Tinja Jämsén
Lili-Marie Nurminen

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2020
Sosionomikoulutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomikoulutus

JÄMSÉN TINJA & NURMINEN LILI-MARIE:

”Ihan sama kun koko seksuaalisuutta ei olis ollu olemassakaan”

Nuorten aikuisten kokemuksia saamastaan seksuaalikasvatuksesta sijaishuollossa asumisen aikana

Opinnäytetyö 55 sivua, joista liitteitä 3 sivua
Marraskuu 2020

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä valtakunnallisen lastensuojelujärjestö Pesäpuu ry:n kanssa, ja sen tarkoituksena oli nostaa esiin sijaishuollossa asuneiden nuorten omia kokemuksia saadusta seksuaalikasvatuksesta sekä heidän näkemyksiään sen kehittämisestä. Tutkimuksen tavoitteena oli saada kuuluviin sijaishuollossa asuneiden lasten ja nuorten ääni ja siten parantaa seksuaalikasvatuksen laatua lastensuojelussa.

Tutkimus toteutettiin laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän avulla. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tutkimusta varten haastateltiin seitsemää entistä lastensuojelun sijaishuollon asiakasta, jotka ovat aktiivisesti mukana Pesäpuu ry:n toiminnassa. Haastatteluista kerätty aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Opinnäytetyön tulosten mukaan nuorten aikuisten saama seksuaalikasvatus sijaishuollossa asuessa on ollut vähäistä tai olematonta. Annettu seksuaalikasvatus on keskittynyt ensisijaisesti vain seksuaalielämän aloittamiseen sekä raskauden ehkäisyyn. Nuorille ei ole opetettu turvataitoja tai omia seksuaalioikeuksia, mikä on myöhemmin vaikuttanut esimerkiksi koettuun seksuaaliseen identiteettiin. Seksuaalikasvatuksen toivottiin olevan luottamuksellista lapsen kehitystason huomioivaa kahdenkeskeistä keskustelua, jonka aloittajana toimii sijaisvanhempi tai laitoksen ohjaaja. Seksuaalikasvatusta kehitettäisiin tarjoamalla enemmän koulutusta ja työkaluja kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tueksi sijaisvanhemmille sekä ohjaajille esimerkiksi seksuaalisuuden moninaisuudesta sekä turvallisista tavoista ilmaista ja toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan.

Opinnäytetyön tuloksissa tuli esiin sijaisvanhempien sekä lastensuojelulaitosten ohjaajien vaillinaiset valmiudet toimia seksuaalikasvattajina tai kohdata sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Tutkimuksen pohjalta nousi esiin kehitysehdotus suuremmasta tutkimusotannasta ja ajankohtaisimmista kokemuksista saadusta seksuaalikasvatuksesta. Tulevaisuudessa voisi tutkia sijaisvanhempien ja ohjaajien omia kokemuksia seksuaalikasvattajana toimimisesta sekä luoda seksuaalikasvatusmateriaalipaketti erityisesti lastensuojelun sijaishuollon toimijoille.

Asiasanat: seksuaalikasvatus, seksuaalisuus, lastensuojelu, sijaishuolto, sijaisperhe, teemahaastattelu

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Bachelor of Social Services

TINJA JÄMSÉN & LILI-MARIE NURMINEN:

“It Is as If Sexuality Never Existed at All”

Young Adults’ Experiences about the Sex Education They Received While Living in Foster Care

Bachelor's thesis 55 pages, appendices 3 pages
November 2020

The thesis was conducted in collaboration with the national child welfare organization Pesäpuu ry and in it was supposed to bring up the young adults experiences about the sex education they have received and their view on how it could be further developed. The aim was to make the voices of the children and young adults living in foster care heard.

The study was executed as a qualitative study. The data were collected using semi-structured thematic interviews and analyzed using data-driven content analysis.

According to the thesis young adults participating had little to no sex education while living in foster care. It was hoped that sex education would be a dialogue between the child and the foster parent or child welfare counsellor. Sex education would be developed by providing more training to support holistic sex education. The results showed that the foster parents and child welfares counsellors’ incomplete ability to act as sex educators or face the complexity of gender and sexuality. In the future, the study could focus on the foster parents' and child welfare counsellors’ own experiences of working as a sex educator or the creation of a versatile package of sex education materials.

Key words: sexual education, sexuality, child welfare services, foster care, foster family, qualitative study

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	SEKSUAALISUUS JA IHMISEN SEKSUAALINEN KEHITYS	7
2.1	Seksuaalisuus ja seksuaaliterveys	7
2.2	Lapsen ja nuoren seksuaalinen kehitys	10
2.3	Nuoren seksuaalioikeuksia ja -terveyttä uhkaavia tekijöitä	14
3	LASTENSUOJELU JA KOKONAISVALTAINEN SEKSUAALIKASVATUS ..	16
3.1	Lastensuojelun sijaishuolto	16
3.2	Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus	17
3.3	Ohjaaja tai sijaisvanhempi seksuaalikasvattajana	22
4	TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	24
4.1	Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	24
4.2	Tutkimusmenetelmä.....	24
4.3	Aineiston kerääminen ja analysointi	25
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	30
5.1	Seksuaalikasvatuksen toteutuminen sijaishuollossa	30
5.2	Vuorovaikutteinen seksuaalikasvatus	31
5.3	Kasvu- ja kehitysvaiheiden tukeminen	33
5.4	Toimijoiden valmiudet seksuaalikasvatukseen ja kehittämistyö ...	34
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	37
7	POHDINTA	41
7.1	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	41
7.2	Jatkotutkimusehdotukset.....	44
7.3	Opinnäytetyön prosessin arviointi	45
	LÄHTEET	49
	LIITTEET	53
	Liite 1. Haastattelurunko	53
	Liite 2. Saatekirje haastateltaville.....	55

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, kuinka entisen lastensuojelun sijaishuollon palveluiden asiakkaat ovat kokeneet saaneensa seksuaalikasvatusta sijaishuollossa asuessaan. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, mitä toimia seksuaalikasvatuksen eteen lastensuojelun sijaishuollossa on tehty ja mitä voisi mahdollisesti kehittää tulevaisuuden lastensuojelutyössä. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Pesäpuu ry:n kanssa.

Pesäpuu ry on vuonna 1998 perustettu valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, jonka visio on, että jokainen lapsi lastensuojelussa on turvassa, osallinen, arvokas ja rakastettu. Yhdistyksen toimintaperiaatteet ovat lapsilähtöisiä ja periaatteet perustuvat vahvasti asiakaslähtöisyyteen sekä kumppanuuteen. Yhdistys tarjoaa muun muassa vertaistukea ja toimintaa lapsille ja nuorille sekä tuottaa materiaaleja lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn sekä ammattilaisille että vanhemmille. (Pesäpuu ry n.d.)

Opinnäytetyön aihe ja tarve tutkimukselle nousi esille keskustelussa Pesäpuu ry:n toimeksiantajan kanssa. Pesäpuu ry julkaisi syksyllä 2019 avoimen kirjeen omilla internet-sivuillaan, joka otti kantaa jokaisen lapsen ja nuoren oikeuteen saada kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. Pesäpuu ry on vuodesta 2018 alkaen toteuttanut vertaisarviointeja, joissa sijaishuollossa asuvat nuoret ovat saaneet kertoa kokemuksia arjestaan. Vertaisarvioinneista tuli ilmi, että lähes jokainen arviointeihin osaa ottanut nuori koki seksuaalikasvatuksen saamisen ja laadun puutteellisenä. (Nokireki, Westlund & Liukkonen 2019.)

Pesäpuu ry viittasi avoimessa kirjeessään vuoden 2017 kouluterveyskyselyyn, joka on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuosittainen valtakunnallinen kysely peruskouluikäisille lapsille ja nuorille heidän kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnistaan. Kouluterveyskyselyn tulokset puoltavat seksuaalikasvatuksen tärkeyttä sijaishuollossa: kyselystä selvisi, että sijoitetuilla nuorilla on viisinkertainen riski joutua seksuaaliväkivallan uhriksi verrattuna vanhempiensa luona asuviin nuoriin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.) Kouluterveyskyselyn pohjalta avoimessa kirjeessään Pesäpuu ry ilmaisee tarpeen tasa-arvoiselle, laadukkaalle

ja kokonaisvaltaiselle seksuaalikasvatukselle sijaishuollossa. Seksuaalisuus on osa isompaa kasvatusteemaa, jonka tarkoituksena on opettaa nuorta arvostamaan itseään sekä omaa kehoaan huomioimalla samalla myös muiden henkilökohtaiset rajat. (Nokireki ym. 2019.)

Seksuaalikasvatusta lastensuojelun sijaishuollossa on tutkittu verrattain vähän, vaikka esimerkiksi kouluterveyskyselyn tulokset nostavat esille selkeän tarpeen kiinnittää huomiota seksuaalikasvatuksen laatuun ja saavutettavuuteen erinäisissä sijaishuollon palveluissa. Pesäpuu ry huomasi vertaisarviointien yhteydessä tutkimuksen puutteen aiheesta (Nokireki ym. 2019). Myös oma kiinnostuksemme lastensuojelutyöhön avasi tietä aiheen tutkimiseen.

2 SEKSUAALISUUS JA IHMISEN SEKSUAALINEN KEHITYS

2.1 Seksuaalisuus ja seksuaaliterveys

Seksuaalisuus on olennainen osa jokaista ihmistä koko elinkaaren ajan. Seksuaalisuus on laaja käsite, joka sisältää niin ihmisen seksuaalisen kehityksen, biologisen sukupuolen ja suvun jatkamisen kuin myös seksuaalisuuden sosiaalisen ja psyykkisen näkökulman, kuten seksuaalisen suuntautumisen tai ainutlaatuisen sukupuoli-identiteetin. (Väestöliitto n.d.) Maailman terveysjärjestö WHO määritteli vuonna 2006 seksuaalisuuden käsitteen seuraavanlaisesti: *”Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa, ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen ja mielihyvän sekä koko seksuaalisen kehityksen järjen, tunteen ja biologian tasolla. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, oppiminen, tutkiminen, leikki, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset, sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen.”*

Seksuaalisuutta on tutkittu eri näkökulmista jo pitkään, ja käsitteet seksuaalisuuden ilmiön ympärille ovat muotoutuneet eri tieteenaloilla ajoittain haasteellisestikin (Ilmonen & Nissinen 2006, 23). Seksuaalisuus pitää sisällään useita eri ulottuvuuksia ja tasoja, ja sen kokonaisvaltaisuuden takia sitä voi olla vaikeaa määritellä tietyksi käsitteeksi (Terve.fi 2006). Tutkija Jerrold Greenbergin teorian (2017, 4–5) mukaan seksuaalisuus koostuu kolmesta ulottuvuudesta, jotka sisältävät useita rinnakkaisulottuvuuksia. Greenbergin mukaan ulottuvuudet ovat biologinen, psykologinen ja sosiokulttuurinen. Näiden ulottuvuuksien keskinäinen vuorovaikutussuhde kuvaa ihmisen seksuaalisuutta kokonaisvaltaisesti. Greenbergin (2017, 5) mukaan seksuaalisuuden biologinen ulottuvuus kertoo ennen kaikkea sen, kuinka kehomme sekä fyysisyytemme toimii osana seksuaalisuuden ilmaisua. Biologinen ulottuvuus huomioi myös muun muassa ihmisen biologisen sukupuolen, lisääntymisen sekä kasvun ja kehityksen. Teorian mukaan psykolo-

gisen ulottuvuuden tärkeimpiä osa-alueita ovat itsetunto ja oma kehonkuva: positiivinen kuva itsestä ja kehosta ovat avain parempaan seksuaaliseen hyvinvointiin. Koettuun seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen hyvinvointiin vaikuttavat myös tunteet, motivaatio, erilaiset kokemukset itsestä ja muista sekä opitut asenteet ja käyttäytymismallit. (Greenberg 2017, 6.) Sekä biologiseen että psykologiseen seksuaalisuuden kokemukseen vaikuttaa sosiokulttuurinen ulottuvuus. Sosiokulttuurisella ulottuvuudella tarkoitetaan niitä sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä, jotka vaikuttavat ihmisen toimintaan ja ajatteluun. Keskeisimpiä tällaisia tekijöitä ovat muun muassa monikulttuurisuus, eettisyys, media, uskonto, sosioekonominen asema ja politiikka. (Greenberg 2017, 6.)

Seksuaaliterveys on käsitteenä laaja sen kattaessa useita eri seksuaalisuuden osa-alueita. Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt seksuaaliterveyden tilaksi, joka huomioi yksilön psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin suhteessa seksuaalisuuteen sekä osana sitä. Kokonaisvaltaisessa seksuaaliterveydessä seksuaalisuus, nautinnolliset ja turvalliset seksuaalikokemukset sekä seksuaaliset suhteet nähdään positiivisena voimavarana. (WHO n.d.)

Seksuaalinen hyvinvointi ei käsitä vain yksilötasoa, vaan myös rakenteellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia tekijöitä, esimerkiksi turvallisia ympäristöjä seksuaalisuuden toteuttamiselle ja mahdolliseen parinmuodostukseen tarkoitettuja sosiaalisia verkostoja. Yksilötasolla seksuaalisessa hyvinvoinnissa keskitytään tyytyväisyyteen yksilön omaa seksuaalisuutta ja sukupuolta kohtaan sekä mahdollisuutena ilmaista ja toimia oman sukupuolen ja seksuaalisuuden mukaisesti. (Ilmonen & Nissinen 2006, 446.) Sukupuoli itsessään on laaja-alainen käsite, joka pitää sisällään ihmisen biologiaan, anatomiaan ja identiteettiin liittyviä piirteitä. Sukupuoli on vallitsevasta kaksijakoisesta järjestelmästä poikkeava, joka käsittää vain mies- ja naissukupuolen olemassaolon. Sitä ei voi kuitenkaan määritellä pelkästään biologisesta näkökulmasta, sillä sukupuolella on myös psykososiaalinen aspekti, jota ilmaistaan esimerkiksi pukeutumisella ja käytöksellä. (Nousiainen 2020, 21–22.)

Seksuaalisella suuntautumisella tarkoitetaan ominaisuutta, joka viittaa ihmisen kokemaan fyysiseen, psyykkiseen ja/tai emotionaaliseen vetovoimaan toista yksilöä kohtaan. Seksuaalinen suuntautuminen on moninainen ominaisuus, jolloin

sen määrittely ei ole täysin selkeää. Heteroseksuaali tuntee vetoa vastakkaisen sukupuolen edustajaa kohtaan. Homoseksuaalisuudessa vetovoiman kohteena on saman sukupuolen edustaja. Bi-seksuaalisuudessa vetovoiman kohteena voi olla joko vastakkaisen tai saman sukupuolen edustaja. Seksuaalinen suuntautuminen ei ole täysin yksiselitteinen ominaisuus, eikä sitä voi suoraviivaisesti yhdistää esimerkiksi yksilön kokemaan sukupuoli-identiteettiin. (Healey 2014, 3 & Seta n.d.) Seksuaalinen suuntautuminen ja seksuaalikäyttäytyminen ovat myös asioita, jotka eivät kulje täysin käsi kädessä. Ihmisellä on oikeus määritellä tai olla määrittelemättä itsensä haluamallaan tavalla. Esimerkiksi heteroseksuaaliksi itsensä identifioiva nainen voi kiinnostua ja harrastaa seksiä samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa ja kuitenkin määritellä itsensä heteroksi. (Sexpo 2020.)

Seksuaalioikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, jossa yksilöllä on oikeus päättää omista seksuaalisuuteensa liittyvistä päätöksistä. Yksilöllä on esimerkiksi oikeus päättää omasta kehostaan, ilmaista ja toteuttaa itseään oman seksuaalisen suuntautumisensa mukaisesti samalla kunnioittaen toisten yksilöllisiä oikeuksia. Oikeudet sitovat myös yksilön vastuuseen ja velvollisuuteen huomioida myös toisten ihmisten oikeudet toteuttaessaan omia seksuaalioikeuksiaan. (Väestöliitto 2015, 6–7.) Toteutuessaan seksuaalioikeudet antavat ihmiselle yksilöllisen ja vahvan pohjan kasvuun ja kehitykseen sekä onnelliseen elämään. Tällöin ihminen voi toteuttaa ja ilmaista itseään vapaasti esimerkiksi seksuaalisesti. (Väestöliitto 2015, 7–8.)

Seksuaalisuus ja sen toteuttaminen on keskeinen ja arvokas osa ihmisyyttä, jota ei voi ottaa yksilöltä pois. Seksuaalioikeuksien oikeanlainen toteutuminen yksilöllisesti sekä globaalilla tasolla edistää niin sukupuolten välistä tasa-arvoa kuin kestäväää kehitystäkin. Seksuaalioikeuksien tulee toteutua, jotta muutkin ihmisoikeudet voivat toteutua oikealla tavalla. (Väestöliitto 2015, 4–5.) Seksuaalioikeudet ovat ihmisoikeuksia, jotka on turvattu kansallisilla sekä kansainvälisillä sopimuksilla: Suomen perustuslain 2. luvun 7. artikla määrittelee ihmisen henkilökohtaisen koskemattomuuden, ja Suomi on sitoutunut noudattamaan myös Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälistä ihmisoikeussopimusta, joka takaa yksilölle oikeuden vapaaseen elämään sekä koskemattomuuteen (Finlex & United Nations n.d).

Seksuaalioikeudet määrittävät myös muun muassa yksilön oikeuden perheeseen ja parisuhteeseen sekä esimerkiksi seksuaaliterveydenhuoltoon. Jokaisella yksilöllä on myös seksuaalioikeuksien nojalla oikeus paikkansapitävään tietoon seksuaalisuudesta ja seksistä sekä oikeus saada opetusta ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta (Sexpo 2019). Maailmanlaajuisesti tapahtuva sukupuolten epätasa-arvo sotii seksuaalioikeuksien toteutumista vastaan etenkin naissukupuolen kohdalla. (Väestöliitto 2015, 4–5.) Seksuaalioikeudet ja niiden täysivaltainen toteutuminen on siis myös vahvasti yhteiskunnallinen kysymys: oikeuksien toteutuminen lisää yhteiskunnallista kehitystä, joka parhaimmillaan tuottaa tai jopa takaa esimerkiksi toimivan seksuaaliterveydenhuollon ja mahdollisuuden perhesuunnitteluun sekä raskauden ehkäisyyn (Väestöliitto 2015, 8).

2.2 Lapsen ja nuoren seksuaalinen kehitys

Ihmisen seksuaalinen kehitys on fyysisen, psyykkisen ja psykososiaalisen kehittymisen kokonaisvaltainen summa. Seksuaalisella kehityksellä tarkoitetaan usein fyysistä ja psyykkistä kehitystä seksuaalisuuden saralla vauva-ajasta aikuisuuteen asti. Kehitys kuitenkin jatkuu läpi elämän monivaiheisena. (Ilmonen & Nissinen 2006, 447.) Seksuaalinen kehitys mukailee ihmisen psykososiaalista kehitystä (Hermanson 2019).

Lapsen seksuaalista kehitystä aikuisuuden kynnykselle asti voidaan kuvata Seksuaalisuuden portailla. Malli on Opetushallituksen sekä Väestöliiton yhteistyössä kehitetty vaiheittain etenevä porrasmainen tunnekasvatusmalli, joka kuvaa monipuolisesti seksuaalisuuden kehittymistä lapsen syntymästä saakka. (Riihonen, Laru & Cacciatore 2015, 47 & Väestöliitto n.d.) Malli tarjoaa työkalun portaittaiseen työskentelyyn niin lasten vanhemmille kuin opettajille ja seksuaalikasvatuksen ammattilaisillekin. Malli on voimauttava ja yksityiskohtainen kuvaus seksuaalisuuden yksilöllisestä kehittymisestä, joka keskittyy fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin muutoksiin matkalla aikuisuuteen. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 10–11.)

Vaikka tutkimuksessa keskitytään pääpiirteittäin nuorten seksuaaliseen kehitykseen ja sen aikana oleellisiin tietoihin sekä taitoihin, on tärkeää ymmärtää myös lapsen ja nuoren aiempia kehitysvaiheita, sillä kokonaisvaltaiseen ja onnistuneeseen seksuaalikasvatukseen vaikuttaa merkittävästi myös lapsen aiemmat kokemukset sekä tietoisuus omasta seksuaalisuudestaan. On tärkeää huomioida, että jokainen lapsi kehittyy yksilöllisesti ja vaiheet voivat olla esimerkiksi päällekkäisiä tai vaihtaa järjestystä matkalla kohti aikuisuutta. Oheisessa kuviossa on kuvattu ihmisen kehitystä vauvaiästä nuoruuteen keskeisimpien kehitysvaiheiden kautta.

KUVIO 1. Lapsen ja nuoren seksuaalisen kehityksen keskeisimmät kohdat Seksuaalisuuden portaiden mukaan (Korteniemi & Cacciatore 2015)

Jo vastasyntyneellä lapsella on oma seksuaalisuus, joka rakentuu läpi elämän. Vauvaikäisenä lapsi tutustuu omaan kehoonsa, nauttii alastomuudesta ja hakee turvaa sekä rakkautta ympäriltään olevilta hoivaajilta. Tässä kehityksen vaiheessa kehon osille etsitään nimiä ja tutustutaan niiden tarkoituksiin. Lapsen kehitykselle keskeistä on tuntee olevansa rakastettu juuri hänenä, jolloin lapsi osoittaa kiintymystään ja tunteitaan elein, hymyin ja äänin. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 49.) Vauvaikäisenä muotoutuvien kiintymyssuhteiden laatu ja saatu hoiva vaikuttavat lapsen turvallisuuden tunteeseen, itsetuntoon sekä omaan kehonkuvaan. Jatkuva vuorovaikutus lasta hoitavan aikuisen ja lapsen välillä on

opettavaista, jossa lapsi oppii ilmaisemaan ja säätelemään tunteitaan. Lapsen yksilöllinen tukeminen ja rohkaisu itsenäiseen, yksilölliseen toimintaan vahvistaa lapsen kehitystä kokonaisvaltaisesti. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 49–51.)

3–9-vuotias lapsi näyttää avoimesti tykkäämistään ja pohtii tykkäämisen ja ystävyiden eroa samalla kun ihaillee vanhempiaan. Ihailu voi olla päällekkäistä, ja ihailun kohde voi vaihtua jopa päivittäin. Leikki-ikäinen lapsi saattaa osoittaa kiintymystään ja ihailuaan kaverilleen esimerkiksi halauksin tai suukoin sukupuoleen katsomatta. Tässä vaiheessa aikuisen on hyvä opastaa lasta turvalliseen ja miellyttävään vuorovaikutukseen kaverien kanssa ja selittää lapselle, että läheisyys ja hellyydenosoitukset voivat tuntua kaverista epämukavilta, vaikka itse niistä pitäisikin. Tässä kehitysvaiheessa lapsi havaitsee ympärillään eri sukupuolta olevia ihmisiä ja saattaa esittää kysymyksiä sukupuoleen ja kehoon liittyen. Lapsi saattaa leikkiä olevansa toista sukupuolta esimerkiksi erilaisten pukeutumisleikkien turvin. Tämä on lapselle tapa oppia sukupuolten ero. Tässä ikävaiheessa lapsi oppii myös sukupuoliroolit sekä niihin liittyvät arvot. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 59.) Leikki-ikäinen lapsi tutkii uteliaasti ympäröivää maailmaa, ja erilaisia kiinnostuksen aiheita seksuaalisuuteen liittyen voi herätä ympäristön tapahtumista. Aikuisen on tärkeää auttaa lasta tunteiden nimeämisessä ja hallitsemisessa sekä opettaa lapselle tämän omista oikeuksista ja turvallisesta seksuaalisuuden kokemisesta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 34.)

Alakouluikäisenä lapsi siirtää ihailun kohteensa perheen sisältä sen ulkopuolelle. Lapsi saattaa ihailla jotain tuttua ihmistä tai julkisuuden henkilöä ja kuvitella parisuhteen tämän kanssa. Alakouluikäisenä lapsi myös usein ensimmäistä kertaa ihastuu toiseen ikätoveriinsa idolivaiheen jälkeen, koska ihastuminen aikuisiin alkaa tuntua lapselliselta. Lapsi haluaa korostaa olevansa itsenäisempi ja rohkea verrattuna aiempiin kehitysvaiheisiin. Lapsi alkaa etsiä sellaista ihmissuhdetta siis ikätoveristaan, jonka toteutumiselle voisi olla mahdollisuudet. Tunnekuohut ovat tavallisia, kun lapsi käy läpi monia uusia tunteita ihastumisen myötä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 35 & 69–70.) Hieman myöhemmin lapsi kuitenkin uskaltautuu kertomaan läheisimmille ystävilleen tai perheenjäsenilleen ihastumisestaan. Lapsi toivoo kertomisen myötä hyväksyntää uudelle

ja jännittävälle tunnekokemukselleen samalla opetellen vielä ystävyysn sääntöjä. Lapsi ei kerro ihastumisen kohteelle tunteistaan ensin, vaan puntaroi niitä esimerkiksi ystäviensä kanssa, jolloin lapsi hakee tukea kokemukselleen ihastumisesta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 75–76.)

Murrosikä alkaa lapsella usein noin 10–12 ikävuoden tienoilla, tytöillä hieman poikaa aiemmin, ja sen kesto on noin kahdesta viiteen vuotta. Murrosiän tuomat fyysiset ja psyykkiset muutokset voivat hämmentää, nolostuttaa ja jopa ahdistaa nuorta. Muuttunutta ulkonäköä ja aikuisempaa kehoa saadaan haluta tuoda esiin tai vastavuoroisesti peitellä vaatteilla ja meikeillä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 35–36.) Ystävien merkitys korostuu murrosikäisen nuoren elämässä. Lapsi alkaa hitaasti itsenäistymään vanhemmistaan ja tukeutuu enemmän ikätovereihinsa. Nuori hakee hyväksyntää esimerkiksi ihastuksen tunteilleen ja kohteelleen ystäviltään. Ikätovereiden vertaistuen merkitys nuoren seksuaalisuuden kehittämisessä on olennaista, mutta nuori voi myös helposti ajautua tekemään jotain sellaista, mihin ei ole vielä valmis. (Aaltonen 2012, 21–22.) Tämän ikävaiheen alussa nuori uskaltautuu jo kertomaan ihastuksestaan sen kohteelle, usein sosiaalisen median välityksellä. Nuori on rohkaistunut kehityksen vaiheessaan jo niin paljon, että uskaltautuu kertomaan ihastukselle tunteistaan, oli vastaanotto millainen tahansa. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 85–87.)

Vanhentuessaan nuori haluaa siirtyä jo ihastuksen kertomisesta kosketukseen, joka välittää erilaisia viestejä toiselle osapuolelle: ihastumista, luottamusta ja onnellisuutta. Seurustelusuhteiden muodot vaihtelevat nuorten kehitystasojen mukaan, ja toisten suhteet sisältävät esimerkiksi enemmän fyysistä läheisyyttä, kuten kädestä pitämistä ja halailua. Toisille riittää merkityksellinen vuorovaikutussuhde esimerkiksi tekstiviestien välityksellä. Tässä vaiheessa usein ikätoverien välillä on eroja siinä, millä portaalla he ovat seksuaalisuuden kehittämisessä. Seurustelusuhteiden vakavoituessa nuori haluaa päästä fyysisesti lähemmäs kumppaniaan, jolloin nuori hakee läheisyyttä kumppanistaan ensin suudelmin ja kosketuksin. Tässä kehitysvaiheessa nuori oppii paljon omista ja toisen ihmisen henkilökohtaisista kehollisista rajoista. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 93–94 & 103–105.) Noin 15–20-vuotiaana nuori aloittaa ensimmäiset seksuaaliset kokeilunsa. Nuori on aiemmassa kehitysvaiheessaan

tutustunut oman kehonsa reaktioihin kosketuksen ja suudelmien kautta ja haluaa nyt rohkaistua jakamaan kehonsa sekä haavoittuvat tunteensa ja ajatuksensa turvallisesti jonkun luotettavan kumppanin kanssa. Kokeilut voivat ensin olla vain hyväilyä ilman yhdyntää. Myöhemmin nuori rohkaistuu myös yhdyntään, ja tällöin hän on jo varsin kypsä ja vastuuntuntoinen: nuori ymmärtää ehkäisyn tärkeyden ja sen, mitä riskejä seksin harrastamiseen liittyy. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 117–120.)

2.3 Nuoren seksuaalioikeuksia ja -terveyttä uhkaavia tekijöitä

Kun puhutaan nuoren seksuaalisuudesta ja sen toteuttamisesta, on tärkeää huomioida myös ne tekijät, jotka voivat vaurioittaa tätä ainutkertaista yksilöllistä ominaisuutta tai seksuaalisuuden kokemusta. Seksuaalisuus on haavoittuva ominaisuus, jota voidaan suojella muun muassa oikeanlaisella seksuaalikasvatuksella.

Seksuaalinen häirintä tarkoittaa toimintaa, jossa häirinnän kohde kokee epämiellyttäväksi ja loukkaavaksi esimerkiksi toisen osapuolen eleet, toiminnan tai ehdotukset. Seksuaalinen häirintä voi vaikuttaa voimakkaan kielteisesti häirinnän kohteen turvallisuuden tunteeseen ja koskemattomuuteen. Seksuaalista häirintää, kuten ehdottelua ja ahdistelua on kokenut keskimäärin joka kolmas 14–17-vuotias vuoden 2019 kouluterveyskyselyyn vastannut tyttö ja pojista noin seitsemän prosenttia (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Seksuaaliväkivallalla tarkoitetaan toimintaa, jossa rikotaan koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden raja esimerkiksi hyväksikäyttämällä väkivallan uhria. Seksuaaliväkivaltaan liittyy yleensä pakottamista ja vallankäyttöä, joka aiheuttaa pelkoa väkivaltaa kokeessa. Seksuaaliväkivalta on erityisen traumatisoivaa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020.) Seksuaaliväkivaltaa oli kokenut kouluterveyskyselyn mukaan noin 11 prosenttia tytöistä, ja pojista reilu kolme prosenttia (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019).

Seksitaudeilla tarkoitetaan tautien ryhmää, jotka tarttuvat pääosin seksikontaktissa. Seksitaudit voivat olla viruksien, bakteerien tai alkueläinten aiheuttamia. Seksitaudit tarttuvat suojaamattomassa yhdynnässä limakalvoskosketuksen tai

rikkonaisen ihon kosketuksessa. Taudit voivat tarttua genitaalialueen lisäksi esimerkiksi nieluun ja peräsuolen limakalvoille. Yleisimpiä seksitauteja ovat klamydia, kondylooma, kuppa, tippuri, sukupuoliherpes ja HIV. Myös esimerkiksi maksatulehdusta aiheuttava hepatiitti B voi tarttua yhdynnässä. Vuosittain todetaan noin 15 000 uutta klamydiatapausta, joista suurin osa alle 25-vuotiailla. Sukupuolitaudit voivat usein olla oireettomia jopa useita vuosia. Tänä aikana tauti voi kuitenkin aiheuttaa kehossa pitkäaikaisiakin haittavaikutuksia: esimerkiksi hoitamattoman klamydian on todettu aiheuttavan muun muassa lapsettomuutta naisilla. Ehkäisyvälineistä oikein käytetty kondomi suojaa seksitaudeilta. (Terveyskirjasto 2019.) Suuseksisuojaalla tarkoitetaan lateksista liinaa, joka asetetaan suuseksin ajaksi emättimen ja häpyhuulien tai anaalin alueelle, jotta seksitaudit eivät pääse leviämään esimerkiksi suun limakalvoilta genitaalialueille (Hivpoint n.d).

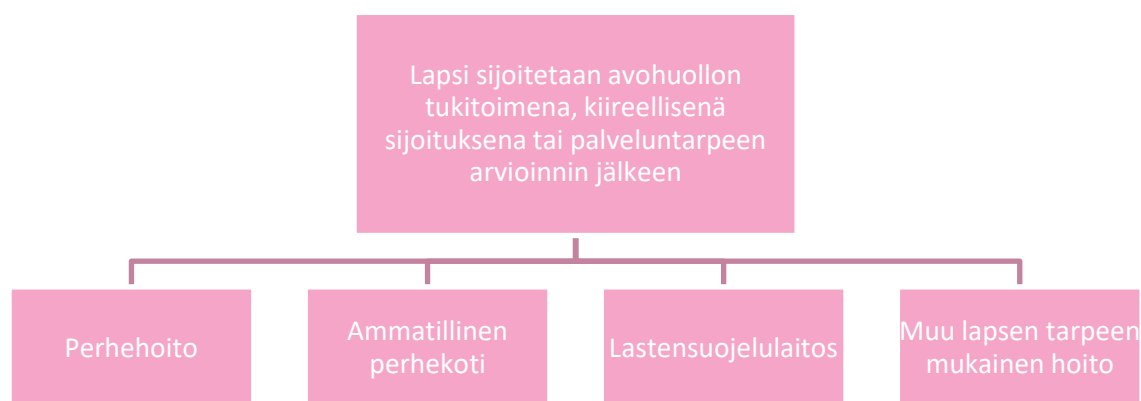
Seksuaalisuus ja seksuaaliset sisällöt ovat lähellä nuoria päivittäin muun muassa sosiaalisen median eri alustoilla. Verkossa nuorella on mahdollisuus ylläpitää omia sosiaalisia suhteitaan, luoda uusia vuorovaikutussuhteita sekä olla osallisena erilaisissa sähköisissä yhteisöissä. Sosiaalisen median alustat tarjoavat kuitenkin myös mahdollisuuden seksuaaliselle häirinnälle ja hyväksikäytölle. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2020.) Lähes joka kolmas vuoden 2019 kouluterveyskyselyyn vastannut yläasteikäinen tyttö oli kokenut seksuaalista häirintää puhelimesta tai internetissä kuluneen vuoden aikana (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019).

3 LASTENSUOJELU JA KOKONAISVALTAINEN SEKSUAALIKASVATUS

3.1 Lastensuojelun sijaishuolto

Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, huostaanottona tai kiireellisenä sijoituksena. Sijaishuollon huostaanoton perusteet on jaettu kahteen ryhmään: lapsen puutteellisista kasvuoloista johtuvaan huostaanottoon sekä lapsen omasta käyttäytymisestä johtuvaan huostaanottoon. Lapsi on huostaanotettava tai hänelle on tarjottava sijaishuoltoa, jos kasvuolosuhteet tai lapsen oma toiminta uhkaavat vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. (Saastamoinen 2010, 1, 23.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) mukaan lapsen sijoituksen valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka valitsee lapselle sopivan sijaishuoltopaikan. Kuviossa 2 on esitetty lastensuojelun sijoitusprosessi kodin ulkopuolelle ja sijaishuollon eri muodot.

KUVIO 2. Lastensuojelun sijaishuollon muodot (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.)

Perhehoito on lapsen huolenpidon järjestämistä perhehoitajan kodissa tai hoidettavan kotona. Perhehoitajia kutsutaan myös sijaisvanhemmiksi. Perhehoidon

tavoitteena on mahdollistaa lapsille kodinomainen ympäristö sekä läheisiä ja aitoja ihmissuhteita. Ammatillinen perhekoti sisältää ominaisuuksia perhehoidosta sekä laitoshoidosta. Ammatillisissa perhekodeissa odotetaan perhehoitoa vahvempaa osaamista, jolloin ammatillisissa perhekodeissa voi asua erityistä hoitoa ja tukea kaipaavia nuoria sekä lapsia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Lastensuojelulaitoksiin lukeutuvat lastenkodit, koulukodit ja näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset kuten nuorisokodit. Lastensuojelulaitokset ovat valtion, kuntien tai yksityisten yritysten omistuksessa. Laitoshoito on paras vaihtoehto lapselle, kun hänen tilanteensa vaatii ammattilaisen osaamista. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) tarkoittaa muulla lapsen tarpeen mukaisella hoidolla lapsen sijoittamista väliaikaisesti tai pidempiaikaisesti jonnekin muualle kuin edellä mainittuihin vaihtoehtoihin. Tällaisia vaihtoehtoja voi olla muun muassa lapsen sijoittaminen lähisukulaiselle ennen kuin lapsi palaa lopullisesti kotiin tai kun lapsen terveydenhuolto vaatii toimenpiteiden turvaamista. Tätä kutsutaan läheisverkostosijoitukseksi ja siihen pyritään mahdollisuuksien mukaan, jos sijoitus tukee lapsen etua.

3.2 Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatuksen tulisi alkaa jo vastasyntyneenä, kun vauva muodostaa suhteen hoitajansa kanssa. Vastasyntynyt lapsi käyttää jo vauvana vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa saadakseen hoitoa ja hoivaa. Vastasyntynyt lapsi luo vuorovaikutuksellaan ihmissuhteen häntä hoitavaan ihmiseen. Tämä vastasyntyneen lapsen tapa olla vuorovaikutuksessa heijastuu hänen ihmissuhteisiinsa läpi elämän. (WHO 2010.)

Seksuaalikasvatuksen tulisi vastata kysymyksiin seksuaalisuuden eri ulottuvuuksista, kehosta ja sen toiminnasta sekä seksuaalioikeuksista. Seksuaalikasvatus jatkuu läpi elämän siten, että tieto rakentuu aiemmin opitun päälle aina kehitystason huomioiden. Suunnitelmallisuus seksuaalikasvatuksessa on tärkeää, jotta kaikilla olisi mahdollisuus samaan tietoon, arvopohjaan ja tavoitteisiin. (Bildjusch-

kin, K. 2015, 8.) Seksuaalikasvatuksen tulisi ehkäistä virheellisten tietojen leviämistä, antaa nuorelle sopivaa tietoa sekä vähentää syrjintää ja kiusaamista. (Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2008, 21.)

Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus antaa lapselle ja nuorelle puolueetonta sekä paikkansapitävää tietoa monipuolisesti seksuaalisuudesta, huomioiden fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tarpeet. Seksuaalikasvatus opettaa lapselle ja nuorelle taitoja toimia näiden pohjalta. Puolueettoman ja paikkansapitävän tiedon lisäksi kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tulisi opettaa lapselle ja nuorelle kriittistä ajattelua, joka auttaa lasta ja nuorta käsittelemään saamaansa tietoa. Kokonaisvaltaisessa seksuaalikasvatuksessa käydään läpi monipuolisesti seksuaalisuuden, sukupuolten ja ihmissuhteiden kirjo, joka opettaa lapsille ja nuorille vastuunottoa ja ennakoluulottomuutta muita ihmisiä kohdatessa. Kokonaisvaltaisessa seksuaalikasvatuksessa lapsi ja nuori on myös itse aina toimija, jonka kanssa keskustellaan kasvatuksen sisällöstä. (Bildjuschkin 2015, 58–59, 134.)

Seksuaalikasvatus voidaan jakaa viralliseen ja epäviralliseen tietoon. Virallinen tieto pohjautuu ammatilliseen ja suunnitelmalliseen tietoon, kun epävirallinen tieto saadaan esimerkiksi kotoa. Sijoitetun lapsen tapauksessa virallinen tieto voi tulla koulusta ja epävirallinen tieto sijaisvanhemmilta tai lastensuojelulaitoksen ohjaajilta. Ihanteellinen tilanne olisikin, että virallinen ja epävirallinen tieto täydentäisivät toisiaan ja toimisivat lapsen ja nuoren hyvinvoinnin edistäjinä. Seksuaalikasvatuksella on neljä eri tasoa: ohjaus, valistus, opetus ja neuvonta. Nämä kaikki ovat virallisen tiedon väyliä. Seksuaalivalistus perustuu tiedon jakamiseen suurelle ihmismäärälle, jolloin keskustelu tiedonjakajan kanssa ei aina ole mahdollista. Seksuaaliopetus, -ohjaus ja -neuvonta taas perustuu keskusteluun ja toiminnallisuuteen. (Bildjuschkin 2015; Oinonen & Susineva 2019.)

Seksuaalikasvatus kuuluu jokaiselle iästä, sukupuolesta tai erityispiirteistä riippumatta. Seksuaalikasvatus on osa seksuaalioikeuksia, jotka puolestaan kuuluvat ihmisoikeuksiin. Seksuaalioikeuksien julistuksessa on vedottu jokaisen ihmisen oikeuteen saada luotettavaa ja puolueetonta tietoa seksuaalisuuden eri osa-alueista sekä kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. (Väestöliitto 2015.) Seksuaalikasvatuksen merkitystä on korostettu asetuksessa neuvolatoiminnasta, koulu- ja

opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta. Kummassakin asetuksessa vaaditaan, että lapsille ja nuorille on tarjottava kehitystasonsa mukaista neuvontaa seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyvissä teemoissa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Lisäksi terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaan kuntien tulee sisällyttää terveysneuvontaan myös seksuaaliterveyden näkökulma.

Kuten opinnäytetyön tutkimuksessa on aiemmin mainittu, vuoden 2017 kouluterveyskyselyn tuloksista nousi esiin, että sijoitetuista nuorista joka neljäs oli joutunut kokemaan seksuaalista väkivaltaa ja sijoitetuilla nuorilla on viisinkertainen riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi verrattuna vanhempiensa luona asuviin nuoriin. Pelastakaa lapset ry:n vuonna 2018 tehdystä selvityksestä nousi esiin, että 30 prosenttia selvitykseen osallistuneista lapsista ja nuorista oli nähnyt toisen nuoren tekemää seksuaalista häirintää digitaalisessa mediassa. Selvitykseen osallistuneista tytöistä yli 10 % ja pojista alle 5 % oli kokenut toisen nuoren tekemää seksuaalista häirintää. Selvityksestä ilmeni, että tytöistä 50 % ja pojista 20 % ei kertoisi seksuaalisesta häirinnästä aikuiselle häpeän vuoksi. Selvitykseen osallistui yhteensä 3210 lasta ja nuorta.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 19. artiklan mukaan lasta tulee suojella väkivallalta, kaikenlaiselta hyväksikäytöltä sekä huonolta kohtelulta. Aina tämä ei onnistu, mutta tällaisia tilanteita voitaisiin ehkäistä seksuaalikasvatukseen kuuluvalla turvataitokasvatuksella. Turvataitokasvatuksella voidaan kehittää lapsen itsearvostusta, taitoa puolustaa itseään ja muita vääränlaiselta kohtelulta ja opettaa lapselle häntä suojelevia toimintatapoja sekä riskialttiiden tilanteiden tunnistamista. Turvataitokasvatus ja seksuaalikasvatus kuuluu siis merkittävästi jo lastensuojelulaissakin (417/2007) määritetyille artiklalle lapsen turvallisesta ja tasapainoisesta kasvuympäristöstä. (Pelastakaa lapset ry 2011, 25; Klemetti & Raussi-Lehto 2014, 153.)

Lastensuojelulain (417/2007) tarkoitus on varmistaa lapselle turvallinen ja tasapainoinen kasvuympäristö, jossa keskitytään lapsen erityiseen suojeluun. Lisäksi lastensuojelulaki vaatii lastensuojelun ammattilaisia tukemaan lasten kasvatusta ja huolenpitoa lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Perustuslain (1999) 7 §:n mu-

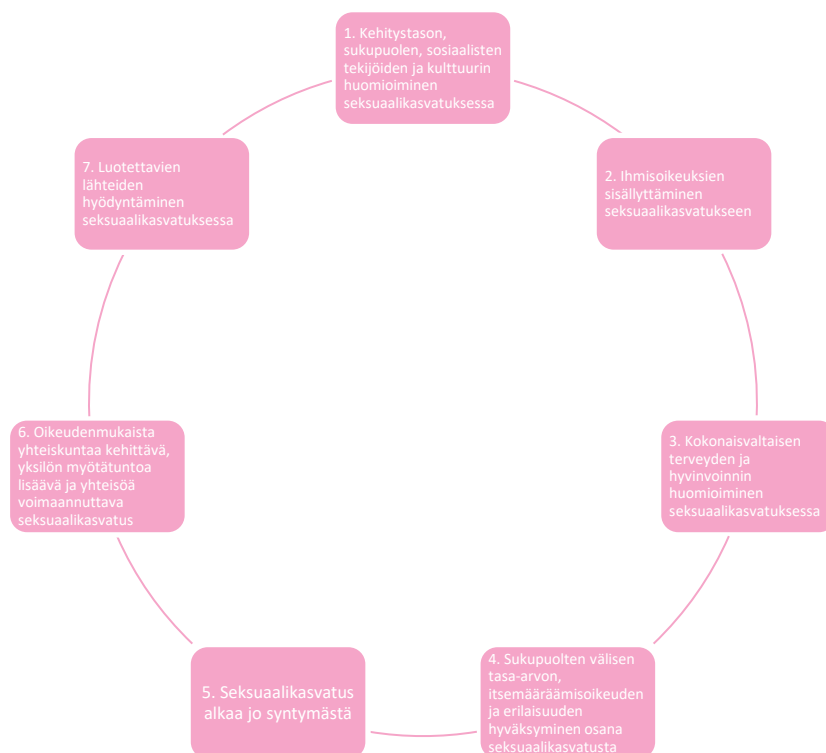
kaan jokaisella ihmisellä on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 7 §:ssa kielletään erikseen koskemattomuuteen puuttuminen ja vapauden riisto.

Seksuaalikasvatuksen tulisi vastata näihin vaatimuksiin, joita laki, asetukset sekä seksuaali- ja ihmisoikeudet vaativat. Seksuaalikasvatus voi olla merkittävässä roolissa vastaamassa lasten ja nuorten koskemattomuuteen, itsemääräämisoikeuteen sekä seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Parhaimmillaan seksuaalikasvatus opettaa kunnioittamaan myös omien oikeuksien lisäksi muiden ihmisten oikeuksia. (Klemetti & Raussi-Lehto 2014; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Seksuaalikasvatuksen tarkoituksena on opettaa seksuaalisuuden kognitiivisia, emotionaalisia, sosiaalisia ja fyysisiä näkökulmia varhaislapsuudesta aikuisuuteen. Maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan seksuaalikasvatuksen tulee muun muassa ottaa huomioon ikä, kehitystaso, sukupuoli ja kulttuuri, perustua kokonaisvaltaiseen käsitykseen ihmisen hyvinvoinnista sekä perustua tieteellisesti pätevään tietoon. (WHO 2010.)

Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on tarjota lapselle ja nuorelle sellaisia tietoja, taitoja ja arvoja, joiden avulla tämä voi oppia ymmärtämään omaa seksuaalisuuttaan. Nämä tiedot, taidot ja arvot opettavat keinoja nauttia omasta seksuaalisuudesta kaikilla eri tasoilla niin yksin kuin suhteessa. Seksuaalikasvatus tarjoaa työkaluja luoda turvallisia, terveitä sekä vastuullisia ihmissuhteita, joissa nuori osaa tehdä itselleen mieleisiä valintoja toista kunnioittaen. Tämä puolestaan voi parantaa nuoren elämänlaatua ja vahvistaa nuoren asemaa myötätuntoisena ja oikeudenmukaisena yhteiskunnan jäsenenä. (WHO 2010.)

Maailman terveysjärjestö WHO on julkaisussaan Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, määritellyt seksuaalikasvatukselle seitsemän periaatetta (kuvio 3). Kokonaisvaltaisen ja onnistuneen seksuaalikasvatuksen tulisi perustua näihin seitsemään kriteeriin.

KUVIO 3. Seksuaalikasvatuksen seitsemän periaatetta

Seitsemästä periaatteesta ensimmäinen perustuu kehitystason, sukupuolen, sosiaalisten tekijöiden ja kulttuurin huomioimiseen seksuaalikasvatuksessa. Toinen periaate perustuu ihmisoikeuksien opetuksen tärkeytenä seksuaalikasvatuksessa. Kolmas periaate perustuu siihen, että seksuaalikasvatuksessa autetaan myös lasta ja nuorta ymmärtämään kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden merkitys. Neljäs periaate on, että seksuaalikasvatuksessa huomioidaan sukupuolten välinen tasa-arvo, itsemääräämisoikeus sekä erilaisuuden hyväksyminen. Viides periaate painottaa seksuaalikasvatuksen alkamista jo syntymästä. Kuudes periaate ohjaa seksuaalikasvatusta kehittämään yhteiskunnasta oikeudenmukaisemman ja myötätuntoisemman yksilön ja yhteisön voimaannuttamisella. Viimeisenä periaatteena WHO toivoo seksuaalikasvatuksessa käytettävän tiedon perustuvan luotettaviin lähteisiin. (WHO 2010.)

3.3 Ohjaaja tai sijaisvanhempi seksuaalikasvattajana

Huostaanotetun lapsen sijaisvanhemmilla tai lastensuojelulaitoksen ohjaajilla on vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta (Lastensuojelulaki 417/2007). Tämä tarkoittaa sitä, että sijaisvanhemmilla ja ohjaajilla on myös vastuu seksuaalikasvatuksesta, joka on osa lasten ja nuorten kokonaisvaltaista kasvatusta (Bildjuschkin 2015, 13). Perhehoitolain (263/2015) mukaan sijoituksesta vastaavan kunnan tai kuntayhtymän tulisi huolehtia sijaisvanhempien riittävästä valmennuksesta ja koulutuksesta. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan henkilöstöä tulisi kouluttaa siten, että heidän toimintansa edistäisi lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia. Sijaisvanhempien ja ohjaajien kouluttaminen voi olla siis yksi tapa huolehtia seksuaalikasvatuksen kuulumisesta kokonaisvaltaiseen kasvatukseen sijaishuollossa.

Virallinen seksuaalikasvatus saadaan yleensä koulusta, joten sijaisvanhemmilta ja ohjaajilta saatu epävirallinen seksuaalikasvatus täydentää koulusta opittuja asioita. Sijaisvanhempien ja ohjaajien vastuu seksuaalikasvatuksessa näkyy erityisesti lasten ja nuorten elämässä sijaiskodissa tai laitoksessa. (Oinonen & Susineva 2019, 8.) Sijaisvanhempien ja ohjaajien rooli seksuaalikasvattajana näkyy lapsen kasvatuksessa lapsen ja nuoren suojelemisena liian varhaisilta seksuaalisuuteen liittyviltä kokemuksilta ja tiedoilta, lapsen ja nuoren minäkuvan tukemisena hellyyden ja läsnäolon kautta, seksuaaliterveysneuvonnan tarjoamisena, joka voi olla esimerkiksi itsemääräämisoikeuteen, kehon toimintaan tai ehkäisyyn liittyvää sekä luoda ylipäättään lapsen kotiin ilmapiiri, jossa lapsi ja nuori voi saada riittävästi tietoa ja tukea seksuaalisuuden kehittymiseen liittyen. (Cacciatore 2007, 33–34, 40.)

Sijaisvanhempien ja ohjaajien seksuaalikasvatus sisältää paljon myös sanatonta viestintää, joka tarkoittaa sitä, että lapsi ja nuori oppii seksuaalisuudesta myös normaaleissa arjen tilanteissa. Kasvattajan oma persoona, arvot ja asenne näkyy väistämättä seksuaalikasvatuksessa sanavalintojen, ilmeiden ja eleiden muodossa. Nuori tulkitsee kasvattajan tapaa puhua, ilmeitä ja eleitä, jonka jälkeen hän itse muodostaa ajatuksia hänen omaan seksuaalisuuteensa liittyen. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että kasvattajan tapa ilmaista itseään on avoin, puolueeton ja suvaitseva. Sijaisvanhempien ja ohjaajien on hyvä pohtia myös omaa

suhdetta itseensä, sukupuoleensa ja seksuaalisuuteensa. Oman seksuaalisuuden pohtiminen auttaa kasvattajaa tunnistamaan omat vahvuutensa ja kehityskohteensa seksuaalikasvatuksessa. (Cacciatore 2007, 40; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 28.)

Sijaishuollon seksuaalikasvatuksen tehtävänä on turvata lasten ja nuorten kehitys heidän omassa tahdissaan, antaa tietoa seksuaalisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta, luoda kokemus lapselle ja nuorelle siitä, että he ovat arvokkaita omina itsenään sekä luoda turvallisia ja terveellisiä ihmissuhteita lapsien ja nuorten kanssa. Sijaisvanhempien ja ohjaajien olisi hyvä tutustua nuorten elämään ja maailmankuvaan, oppia ymmärtämään sitä ja hyväksymään se. Tämä tukee lapsen ja nuoren minäkuvan muodostumista sekä oman seksuaalisuutensa hyväksymistä. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 20.)

Onnistuneessa seksuaalikasvatuksessa keskustellaan nuoren kanssa yhdessä sekä kuunnellaan ja kunnioitetaan nuoren valintoja. Seksuaalikasvatus nähdään yhteisenä keskusteluna, jossa molempien kokemuksilla ja ajatuksilla on tärkeä merkitys. Onnistunut seksuaalikasvatus lisää nuoren voimavaroja sekä hyvinvointia, eikä tee oletuksia nuoren sukupuolesta tai seksuaalisuudesta. Seksuaalikasvatuksessa täytyy muistaa, että seksuaalisuudessa jokainen on oman itsensä asiantuntija. (Duodecim 2018; Klemetti & Raussi-Lehto 2014, 46).

4 TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

4.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Pesäpuu ry:n kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa Pesäpuu ry:lle tietoa sijaishuollossa saadusta seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksen tarkoituksena on nostaa esiin sijaishuollossa asuneiden nuorten omia kokemuksia saadusta seksuaalikasvatuksesta sekä heidän näkemyksiään sen kehittämisestä.

Tutkimuksen tavoitteena on saada kuuluviin sijaishuollossa asuneiden lasten ja nuorten ääni ja siten parantaa seksuaalikasvatuksen laatua lastensuojelussa. Tutkimuksesta saatua tietoa voidaan esimerkiksi hyödyntää myöhemmin perusteluna laadukkaalle seksuaalikasvatukselle lastensuojelussa. Saatua tutkimustietoa jää Pesäpuu ry:lle hyödynnettäväksi heidän työnsä kehittämiseen.

Opinnäytetyön tutkimuskysymys on: millaisia kokemuksia nuorilla aikuisilla on saadusta seksuaalikasvatuksesta lastensuojelun sijaishuollossa asumisen aikana ja miten sitä tulisi kehittää?

Tarkentavia kysymyksiä tutkimukseen liittyen ovat:

- Millaista seksuaalikasvatusta haastateltavat ovat saaneet sijaishuollossa asumisen aikana?
- Miten haastateltavien seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja nuoruuden kehitysvaiheita on tuettu sijaishuollossa?
- Millaista seksuaalikasvatusta haastateltavat olisivat toivoneet sijaishuollon asiakkuuden aikana?

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutettiin laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä, jossa yhdistyvät useat tutkimusperinteet (Tuomi & Sarajärvi 2009, 165). Tutkimuksen keskiössä on ilmiö seksuaalikasvatuksesta lastensuojelun sijaishuollossa, jossa

esiin nousevat haasteltavien kokemukset ja ajatukset. Tutkimus toteutettiin yksilöllisesti teemahaastatteluina. Haastattelun rakenne oli puolistrukturoitu, jolloin tutkimuksen kysymykset olivat kaikille haastateltaville samat, mutta avoimien teemakysymysten ansiosta haastateltavat saivat kertoa kokemuksistaan myös omin sanoin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48).

Tutkimukseen osallistuivat Pesäpuu ry:n aktiivisesti toiminnassa mukana olevat nuoret aikuiset, jotka ovat olleet sijoitettuna pitkäaikaisesti nuoruudessaan eri lastensuojelun sijaishuollon yksiköissä tai palveluissa. Haastateltavissa oli sekä mies- että naissukupuolisia osallistujia. Kaksi ensimmäistä haastattelua pystyttiin toteuttamaan konkreettisesti Pesäpuu ry:n toimitiloissa, mutta loput viisi haastattelua toteutettiin etäyhteydellä keväällä 2020 koronavirusepidemian luoman poikkeustilanteen takia.

4.3 Aineiston kerääminen ja analysointi

Tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset tavoitettiin Pesäpuu ry:n työntekijöiden kautta tutkimukseen liittyvää esittelylomaketta apuna käyttäen. Haastateltavat osallistuivat tutkimukseen omasta tahdostaan, ja kaikki olivat täysi-ikäisyyden saavuttaneita entisiä lastensuojelun sijaishuollon asiakkaita. Haastateltavilla oli hyvin erilaisia lähtökohtia ja kokemuksia sijaishuollon asiakkaina, joka toi monipuolisuutta kerättyyn aineistoon. Haastateltavien sijoitusten pitkäaikaisuus tarjosi hyvän kokonaiskuvan saadusta seksuaalikasvatuksesta sekä sen monimuotoisuudesta.

Osa tutkimuksen haastatteluista pystyttiin toteuttamaan konkreettisesti Pesäpuun toimitiloissa, mutta lopuissa haastatteluissa hyödynnettiin erilaisia sähköisiä keskustelualustoja, kuten Microsoft Teamsia ja Discord-palvelua koronavirusepidemian vuoksi. Sähköiset alustat loivat haasteita muun muassa nauhoituslaitteiden äänenlaatuun, joka lisäsi haastatteluiden litterointivaiheessa tutkijoiden työtä.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina aiheen arkuuden vuoksi. Haastateltaville tarjottiin kuitenkin mahdollisuus tutustua haastattelun teemoihin etukäteen,

joka mahdollisti vastausten pohtimisen etukäteen. Haastateltavat kertoivat avoimesti omia kokemuksiaan ja kaikki osallistujat pysyivät haastatteluteemojen asettamissa viitekehyksissä hyvin. Haastattelun lopussa osallistujilla oli mahdollisuus kysyä tutkijoilta kysymyksiä tai kertoa ajatuksiaan haastatteluun liittyen. Haastatteluiden kesto vaihteli osallistujan vastausten sekä yhteisen keskustelun perusteella noin 40 minuutista tuntiin.

Aineistonkeruun jälkeen haastattelut litteroitiin. Litteroinnilla tarkoitetaan puhtaaksikirjoitusta, jossa puhuttu aineisto kirjoitetaan auki joko koko haastattelu-dialogista tai valikoiden esimerkiksi teema-alueista. Aineiston litterointiin ei kuitenkaan ole yhtä oikeaa ohjetta. Tarkimmassa litteroinnissa aineisto puretaan taukoja, äänenpainoja ja äännähdyksiä, kuten naurua myöten. Väljemmässä litterointityylissä tällaiset haastattelua värittävät piirteet jätetään pois, ja litteroitua tekstiä voidaan tiivistää jättämällä esimerkiksi puheen toistot sekä täytesanat pois. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 138–140.) Tutkijat litteroivat haastatteluaineistot sanatarkasti jättäen pois kuitenkin äänenpainot ja haastateltavien äännähdykset.

Tutkimuksen aineiston analysoinnin menetelmäksi valittiin aineistolähtöinen sisällönanalyysi, koska haastatteluiden luomaan aineistoon pyrittiin perehtymään avoimesti ja siitä pyrittiin etsimään uusia näkökulmia. Haastatteluiden luomat aineistot toimivat myös pohjana tutkimuksen teoreettisille viitekehyksille. Tämän vuoksi haastattelut litteroitiin. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tarkoituksena on luoda tutkimuksen aineistosta teoreettinen kokonaisuus. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston alkuperäisilmauksia pelkistetään ja ryhmitellään alaluokkien, yläluokkien ja pääluokkien avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–114.) Sisällönanalyysillä muodostetaan tiivistetty kuvaus aineistosta sanallisesti tutkimuksen käsitteiden muodostamiseksi, joiden avulla muodostetaan tutkimuksen johtopäätökset. Sisällönanalyysissä yhdistetään aineistosta muodostettuja käsitteitä, joista saadaan vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–114.)

Tutkimuksen tuloksissa tuodaan esiin aineistosta muodostettu käsitejärjestelmä, jonka muodostavat edellä mainitut ala-, ylä- ja pääluokka. Käsitejärjestelmän lisäksi aineistosta esille tuodaan tutkijoiden muodostamat käsitteet tai teemat, jotka kuvaavat tutkimuksen aineistoa. Tutkimuksen johtopäätöksissä on tärkeää,

että tutkijat ymmärtävät mitä haastattelusta saadut vastaukset merkitsevät haastateltaville. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 114–128.)

Sisällönanalyysi aloitetaan haastattelujen litteroinnilla. Litteroitu teksti luetaan useaan kertaan lävitse ja siihen voidaan tehdä merkintöjä sekä alleviivauksia samankaltaisten teemojen löytämiseksi, jonka jälkeen siirrytään aineiston redusointiin eli pelkistämiseen. Aukikirjoitettuun aineistoon jätetään vain tutkimukselle olennainen tieto. Tämän jälkeen olennainen tieto pilkotaan osiin, tiivistetään ja ryhmitellään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.)

Kun aineisto on pelkistetty, siirrytään aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn. Klusteroinnissa alkuperäisilmauksista etsitään toistuvia samankaltaisia teemoja, joista muodostetaan käsitteitä. Käsitteet ryhmitellään ja yhdistellään alaluokiksi. Alaluokat nimetään ilmiön ominaisuuden ja sisällön perusteella. Alaluokat muodostavat ensimmäiset kuvaukset tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.) Taulukossa 1 on kuvattu alkuperäisilmauksista muodostettujen pelkistettyjen ilmauksien koostamia alaluokkia. Tutkimuksen aineiston sisällönanalyysin käsitteiden ryhmittelyyn ja järjestelemiseen voidaan käyttää koodaustaulukkoa, jota tutkija voi hyödyntää käsitteiden ja kokonaiskuvan hahmottamiseen tutkimuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 161.)

Alkuperäisilmaisusta muodostettu pelkistetty ilmaus	Yhdistävä alaluokka
<p>Nuori kokee, että häntä ei olisi hyväksytty sijaisperheessä hänen seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuolestaan huolimatta</p> <p>Nuori ei ole saanut olla rauhassa sellainen kun on seksuaalisuuteen liittyvissä ominaisuuksissa</p> <p>Nuori kokee, että hänen biseksuaalisuuttaan ei olisi hyväksytty</p> <p>Seksuaalisesta suuntautumisesta on ollut vaikea puhua</p> <p>Nuori on yrittänyt piilottaa omaa seksuaalisuuttaan</p> <p>Nuori ei ole halunnut puhua seksuaalisuudestaan sijaisperheessä johtuvien tapahtumien vuoksi</p>	<p>Heteronormatiivisuus seksuaalikasvatuksessa</p> <p>Hyväksytyksi tuleminen</p>

TAULUKKO 1. Pelkistettyjen ilmauksien yhdistäminen alaluokiksi

Tämän jälkeen sisällönanalyysiin luodaan yläluokat, jotka syntyvät ryhmittelemällä alaluokkia yhteen. Pääluokat sisällönanalyysille muodostuvat yläluokkia yhdistelemällä. Pääluokille annetaan nimi, joka kuvaa pääluokan alla olevia käsitteitä ja ilmiötä. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 122–127.) Taulukossa 2 on kuvattu luokkien muodostuminen pääluokkaan saakka.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<p>Nuori on saanut seksuaalikasvatusta vain ehkäisyasioihin liittyen</p> <p>Sijaisäiti on tukenut nuorta ehkäisyvälineiden hankinnassa</p> <p>Sijaisvanhemmat ovat huolehtineet nuoren ehkäisystä, vaikka hän ei ole ollut seksuaalisesti aktiivinen</p>	Ehkäisykasvatus	Seksuaali- ja lisääntymisterveys	Kasvu- ja kehitysvaiheiden tukeminen

TAULUKKO 2. Ala-, ylä- ja pääluokkien ryhmittely

Viimeisessä vaiheessa sisällönanalyysissä on abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Abstrahoinnin tarkoituksena on löytää aineistosta tutkimukselle hyödyllinen tieto, josta muodostetaan tutkimukselle teoreettiset käsitteet. Teoreettiset käsitteet muodostetaan haastateltavien alkuperäisilmauksista. Teoreettisia käsitteitä hyödynnetään tutkimustuloksien rakentamisessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.)

Tutkimuksessa käytettiin sisällönanalyysissä hyödyksi koodaustaulukkoa, koska se on selkeä tapa ryhmitellä käsitteitä ja saada kokonaiskuva aineistosta. Aineisto jaettiin pelkistettyihin ilmauksiin sekä ala-, ylä- ja pääluokkaan. Pääluokan alla on useampi yläluokka, joka kuvastaa aineiston sisällön esiin tuomia ilmiöitä. Aineiston vastaukset on jaoteltu neljän pääluokan alle. Pääluokkia koodaustaulukossa ovat seksuaalikasvatuksen toteutuminen sijaishuollossa, vuorovaikutteinen seksuaalikasvatus, kasvu- ja kehitysvaiheiden tukeminen sekä toimijoiden valmiudet seksuaalikasvatukseen ja kehittämistyö.

Koodaustaulukon rakentaminen alkoi alkuperäisilmauksien rajaamisella. Haastattelujen litteroinnit luettiin useaan kertaan lävitse, jonka jälkeen niistä etsittiin tutkimuksen kannalta olennaiset alkuperäisilmaisut, jotka muutettiin pelkistetyiksi ilmaisuiksi. Samankaltaiset pelkistetyt ilmaisut ryhmiteltiin allekkain taulukkoon. Pelkistettyjen ilmaisujen ryhmistä muodostettiin alaluokat kuvaamaan ilmaisujen sisältöä. Alaluokkien jälkeen jatkettiin ryhmittelyä ja muodostettiin käsitteiden kokonaisuuksia, josta syntyi yläluokat koodaustaulukkoon. Tämän jälkeen ne yläluokat yhdistettiin, joiden sisällöissä oli samankaltaisuuksia. Lopulta yläluokat muodostivat neljä pääluokkaa, jotka toimivat otsikoina tutkimusten tulosten esittelyssä.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Seksuaalikasvatuksen toteutuminen sijaishuollossa

Haastateltavat kokivat, etteivät he ole saaneet lainkaan seksuaalikasvatusta sijaishuollossa asuessaan tai seksuaalikasvatus on ollut puutteellista. Seksuaalisuutta kuvattiin usein myös tabuksi. Haastateltavat kokivat, että saatu vähäinen seksuaalikasvatus oli ollut negatiivissävytteistä ja keskittynyt muun muassa seksiin ja sen kielteisiin vaikutuksiin tai seksuaalikasvatusta oli saatu ainoastaan raskaudenehkäisyn tarjoamisen tai pakottamisen muodossa. Seksuaalikasvatuksessa oli keskitytty painottamaan seksistä pidättäytymistä sen sijaan, että turvalliseseen seksuaaliseen kanssakäymiseen olisi annettu neuvoja tai tukea. Haastateluissa nousi myös esiin, että sijaisperheissä ei ole hyväksytty esimerkiksi bi- tai homoseksuaalisuutta, jonka vuoksi osa haastateltavista on pyrkinyt piilottamaan omaa seksuaalisuuttaan itseltään ja muilta.

H7 *"Musta tuntuu et sitä ei oo ollu ollenkaa, et se on jotenki jätetty pois ja silleen hiljennetty pois elämästä, et on ehkä sellanen ajatus et se sit yllyttää tai on jotenkin huonoksi, et siin on iso aukko."*

H3 *"Mä en oo saanu semmosta kasvatusta, että siellä semmonen seksuaalisuus oli aika tabu."*

H2 *"Mä oon saanu sellasen ns. palopuheen mut et seki oli tosi semmonen kiusallinen, ku mun oma ohjaaja oli miespuolinen ja se oli mulle vaan sellai "muistathan sitten, jos on jotain kysyttävää" nii et se oli siinä."*

H1 *"Ne oli vaan sellasia asioita mist ei puhuttu. Et ihan sama, kun koko seksuaalisuutta ei olis ollu olemassakaan."*

H2 *"Siel perhekodis niinku ainoon tapa toteuttaa itseään oli heteroseksuaalisuus."*

Haastateltavat kertoivat, että heille ei ole opetettu turvataitoja tai turvallisia tapoja seksuaalisuuteen liittyvän vastuun ja päätösten tekemiseen sijaishuollossa asuessaan. Haastateltavien kokemuksista nousi myös esiin, että turvallisia tapoja

toteuttaa seksuaalisuutta oli jouduttu opettelemaan myöhemmin aikuisiällä, koska sellaista ei tarjottu sijaishuollossa asuessa lainkaan.

H7 ”Ehkä se on just jääny siihen vaan yleisellä tasolla, että mikä ei ole sallittua et ehkä just enemmän sen pahan kautta eikä oikeuksien kautta et sä oot arvokas ja niinku sulle ei saa tehdä noin vaa enemmän ehkä että ei ajaudu pahoille teille.”

H3 ”Mä oon tälläkin hetkellä vähän kujalla siitä, et mikä on semmosta oikeeta ja kivaa seksuaalikäyttäytymistä, mutta sitte taas kun oppii ite siinä ajan myötä tietää et mikä on semmosta omasta mielestä mukavaa.”

Haastatteluissa nousi esiin myös positiivinen kokemus saadusta seksuaalikasvatuksesta. Seksuaalikasvatus oli ollut monipuolista ja paikkansapitävää. Seksuaalikasvatus oli ollut pitkäaikaista sekä hyödyllistä myös myöhemmissä kehitysvaiheissa.

H4 ”Kun mä olin varmaan, oisinkohan mä ollu varmaan 14-vuotias, ni äiti anto mulle semmosen kirjan, jossa oli sit just kaikkee seksuaalisuuteen liittyvää aivan laidasta laitaan ja mun mielestä se oli aika hyvä.”

5.2 Vuorovaikutteinen seksuaalikasvatus

Haastateltavat kokivat, että heillä ei ole ollut sijaishuollossa asumisen aikana sellaista turvallista aikuista, jolle seksuaalisuudesta ja siihen liittyvistä kysymyksistä olisi voinut luottamuksellisesti puhua. Haastateltavat kertoivat, että seksuaalikasvatuksesta ja siihen liittyvistä asioista, kuten seksuaalisuudesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta ei ole puhuttu lastensuojelulaitoksessa eikä sijaisperheessä, ja haastateltavan on pitänyt itse halutessaan ottaa asioita puheeksi sijoituspaikassaan. Haastateltavat kokivat, etteivät esimerkiksi ohjaajat lastensuojelulaitoksissa ottaneet vastuukseen puhua seksuaalisuuteen liittyvistä asioista vaikkapa omaohjattavan nuoren kanssa. Haastateltavat myös kertoivat, etteivät tiedä, kenen puoleen olisivat voineet kääntyä, jos heitä olisi askarruttanut jokin seksuaalisuuteen tai seksuaalikasvatukseen liittyvä asia. Haastatteluissa nousi esiin myös kokemus siitä, että seksuaalisuuteen liittyvät keskustelut olivat hyvin

negatiivissävyytteisiä, ja mahdollisuutta turvalliseen kahdenkeskiseen keskusteluun ei tarjottu, vaan asiat käytiin läpi syyllistävään sävyyn kaikkien läsnä olevien kuullen.

H1 *"Emmätiedä, sit sitä on ollu jossai laitoksissaki niinku kun kukaan ohjaaja ei oo välttämättä kokenu sitä omaks vastuukseen käydä läpi sitte."*

H5 *"Ei ehkä silloin kyllä ollu ketään kenen kaa ois voinu näistä asioista puhua sillain avoimesti. Ehkä sit myöhemmin on tullut semmoisia, ei kyllä silloin nuorempana ollu. Esimerkiks ne omaohjaajat ni emmä niiden kanssa keskustellut sen enempää, ku muidenkaa ohjaajien kanssa näistä aiheista."*

H7 *"Mä koen et se ois ollu tosi hankalaa, et vaikka mä oisin pyytäny ni sitä ei oltais osattu antaa sillee puolueettomasti, avoimesti ja sel-lasel yleisellä tasolla et se ois ehkä ollu jonkun työntekijän tehtävä, et sit sijaisvanhemmat ei ois ehkä pystynyt siihen et he ois ehkä tarvinnu siihe jotai et heille ois opastettu et mitä kuuluis kertoa tai jotai sellasta."*

H3 *"Jos mä oisin käyny kyselemässä siellä, että mikä on oikeesti semmosta terveellistä seksuaalista käyttäytymistä, niin sithän siitä ois ehkä joutunu taas semmoseen yhteiseen keskusteluun kaikkien kanssa, niin mä jäin sit vähän sinne omiin oloihin miettimään niitä asioita ja jouduin ite tutkiskelee itessäni niitä asioita."*

Haastatteluista nousi esiin myös turvallisen ihmisen läsnäolo, jonka puoleen oli voinut kääntyä kasvun ja kehityksen kysymyksissä. Turvallisia aikuisia olivat muun muassa sijaisvanhemmat, laitoksen naispuoliset työntekijät ja koulun henkilökunta. Turvallisen aikuisen kanssa seksuaalisuudesta ja murrosiän tuomista muutoksista oli pystynyt puhumaan luottamuksellisesti kahden kesken.

H4 *"Mulla silleen sijaisäidin kautta, me ollaan ensinnäki keskusteltu ihan laidasta laitaan kaikkee, koska me ollaan tavallaan voitu puhua kaikesta avoimesti, niin se ei oo ollu probleema."*

H3 *"Mä luulen, et siinä kohtaa ois ollu toi meidän koulun kuraattori, joka oli samaan aikaan myös opettaja, niin ehkä hänen puoleensa. Hän oli semmonen mukava, et jos hänelle mä menisin sanoo jotain, ni hän ei olis heti ensimmäisenä kertomassa mun sijaisvanhemmille niitä asioita."*

H6 *"Ne oli mun tuki ja turva. Kyl aina heti ku ne tuli kans töihin niin sitten aina vaihettii paljon kuulumisia ja edelleen ollaan yhteyksissä molempien kanssa, et näistä naispuolisista henkilöistä tuli mun tuki ja turva."*

5.3 Kasvu- ja kehitysvaiheiden tukeminen

Haastatteluista kävi ilmi, että haastateltavat ovat kokeneet, ettei heidän murrosikänsä muutoksia ole tuettu. Osa haastateltavista oli joutunut kokemaan omien fyysisten ominaisuuksien tai itseilmaisun arvostelua negatiiviseen sävyyn sijaishuollossa. Kuitenkin haastateltavien tapauksista löytyi myös positiivisia kokemuksia kasvun ja kehityksen tukemiseen liittyen.

H3 *"Mähän en yhtään sen paremmin kun kukaan varmaan ei tienny, et miten luomiväriä laitetaan tai muuta tämmöstä, et se jos oli teko-ripsiä tai muuta tämmöstä niin sanottiin, että näyttää noita-akalta ja jos oli paljastavia vaatteita, niin oli heti huora."*

H5 *"Painoo on et joskus kommentoitiin vähän silleen negatiiviseen sävyyn."*

H6 *"Mä olin niinku ulkoisestikin silleen resuisen näköinen et sijaisäiti kannusti ja kyseli multa et millasista vaatteista mä tykkään ja mä näytin sille mistä vaatteista mä tykkään, et sillee yhdessä mentiin ostoksille ja sen jälkeen kahville ja tavallaa he autto myös siinä hetkessä muuttamaan sitä mun ulkoista olemusta, et pääs taas näyttämään normaalilta ihmiseltä."*

Haastatteluista selvisi, että haastateltavilla oli moninaisia kokemuksia seurustelusuhteiden tukemisesta. Useampi haastateltavista kertoi, että olisi kaivannut enemmän yksityisyyttä seurustelukumppanin kanssa sijaishuoltopaikassaan. Haastatteluista nousi esiin sijaisperheen negatiivinen suhtautuminen haastateltavien seurustelusuhteisiin, joka näyttäytyi muun muassa haukkumisena ja häirintänä. Joitakin suhteita oli kuitenkin myös tuettu kertomalla nuorelle esimerkiksi vastuullisesta käyttäytymisestä ja raskaudenehkäisystä sekä autettu sen hankinnassa.

H7 *"Kyl meillä se on ollu sellasta kyttäystä et on koputtamatta tultu sisään et ei siinä oo mitää yksityisyyttä ollu."*

H1 *"En mä sit myöskään kokenu sitä ympäristöä semmoseks kivaks tai mitenkää semmoseks romanttiseks tai sillä tavalla et haluisin siellä viettää aikaa koska ei siellä ollu sanaa yksityisyys."*

H6 *"Muistan vaan silloin sen ensimmäisen poikaystävän, joka tuli käymään et hänen kaa keskusteltiin yhdessä pöydän ääressä, joka oli mun mielestä kauheen noloa siinä hetkessä. Siinä oli silloin perhe-kodin isä ns. muistuttamassa, että pitää pitää järki päässä et sikäli ei saa lähteä laukalle koko homma."*

H2 *"Just pitkäaikasia suhteita tuettiin just tosi paljon, et ku meil oli sillee et he arvioi onks se niin vakavaa et sä voit mennä vaik sen luo. Et jos oli sellanen tyyppi et vaihtelee koko ajan, ni sit oltii sillee et ei. Mut mul oli niin pitkät seurustelusuhteet et sai mennä."*

H4 *"Mua on kyllä tuettu siinä ihan täysin ja oon seurustellu nyt siis yli kaks ja puol vuotta ja mun vanhemmat siis on täysin hyväksynyt asian."*

5.4 Toimijoiden valmiudet seksuaalikasvatukseen ja kehittämistyö

Haastatteluissa selvitimme myös haastateltavien ajatuksia ohjaajien ja sijaisvanhempien valmiuksista seksuaalikasvatukseen ja seksuaalikasvatuksen kehittämisestä sijaishuollossa. Haastateltavat painottivat seksuaalikasvatuksen aloittamista riittävän ajoissa kehitystason ja yksilön ominaisuudet huomioiden. Haastateltavat kokivat, että kasvattajien olisi tärkeää asennoitua avoimin mielin ja puolueettomasti seksuaalikasvatukseen. Haastateltavat olisivat itse kaivanneet seksuaalikasvatukseen avointa ja hyväksyvää keskustelua seksuaalisista suuntautumisista. Haastateltavat kokivat, että seksuaalioikeuksien ja turvallisen sekä tyydyttävän seksuaalikäyttäytymisen opettaminen nuorille sijaishuollossa on olennaista.

H3 *"No sijaishuollossa ehkä jos mä saisin päättää mitä muuta siinä ois, niin ehkä kun semmosia asioita tulee esille, niin ne käydään kahden kesken eikä ne oo julkisia asioita joka ikiselle lapselle siellä"*

H4 *"Kun nykyäänkin on niin paljon vaikka muunsukupuolisia tai transsukupuolisia tai ihan laidasta laitaan kaikkee, niin sit et tuotais niitä asioita avoimemmin esille, koska sitä ei ikinä tiä jos se nuori kokeekin eri lailla."*

Haastateltavien vastauksista tuli esiin, että kahdenkeskinen keskustelu luotettavan aikuisen kanssa turvallisessa ympäristössä on tärkeää. Lisäksi haastateltavien kokemusten perusteella ohjaajan tai sijaisvanhemman tulisi toimia keskustelujen aloittajana ja tarjota myös erilaisia keskusteluvaihtoehtoja nuorelle. Muita seksuaalikasvatukseen liittyviä tarpeita haastatteluissa olivat riittävän avun tarjoaminen nuorelle ja erityisosaamisen sekä ulkopuolisten tahojen hyödyntäminen seksuaalikasvatuksessa.

H6 ”Työntekijän ite pitää myös olla kartalla siinä, että mistä puhuu ja miten sen asian ottaa esille ja myös se lapsikohtaisuus siinä et pitää myös hereillä sen suhteen, et miten sen kunkin lapsen kanssa ottaa.”

H5 ”Jos ohjaajat kokee et niil ei oo tarpeeks osaamista semmoseen, nii sitte vois olla hyvä, että jostain tulee joku ulkopuolinen. Varsinkin jos on joitain nuoria, jotka mietiskelee omaa sukupuoltaan ja muuta nii sitte voi olla parempi et ois ammattitaitosempi tai riippuu vähän paljon ne ohjaajat on semmosii juttuja miettiny ite.”

H1 ”Ihan vaan sellai joko kokemustoimijan näkökulmasta, eli ihminen, joka on vaikka teini-iässä tehny semmosii mokii, yhen illan juttuja, jost on syntyny vahinko, ni mun mielest ne kertoo paljon enemmän.”

H3 ”Ehkä konkreettisesti just ois tarvinnu sitä, et mikä parisuhteessa on sellasta terveellistä seksuaalisuutta. Et onks se sellasta, et jos toinen painostaa ottamaan kuvia itestänsä vähissä vaatteissa, et onko se ok. Tai jos toinen painostaa sua johonkin seksuaaliseen tekkoon niin onks se ok.”

Haastateltavat esittivät myös ideoita ohjaajien ja sijaisvanhempien osaamisen kehittämiseen. Haastateltavat ehdottivat, että ohjaajia ja sijaisvanhempia pitäisi kouluttaa myös seksuaalikasvatuksen huomioimiseen sijaishuollossa. Lisäksi sijaisvanhemmille ja ohjaajille tulisi antaa työkaluja seksuaalikasvatukseen sekä tietoa ehkäisystä ja raskauden keskeytyksestä. Haastateltavat pohtivat myös ohjaajien ja sijaisvanhempien oman seksuaalisuuden hyväksymisen merkitystä osana laadukasta seksuaalikasvatusta.

H3 ”Ehkä semmosia koulutuksia pitäis järjestää oikeesti, et miten sen nuoren kanssa miten ne asiat pitää oikeesti ottaa esille.”

H6 *"Just sen takia koska jos lähtee tollaseen keskusteluun niin pitää myös olla tosi sinut ittersä kanssa, että ei myöskään koe ite sitä omaa seksuaalisuutta häpeän tunteena tai semmosena."*

H2 *"Tärkeintä on varmaa se, et miten niitä työntekijöitä koulutetaa ja mitä enemmän ne työntekijät tietää sun taustoista, sitä enemmän ne pystyy ymmärtämään sun seksuaalisuudesta."*

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa Pesäpuu ry:lle tietoa sijaishuollossa saadusta seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksen tarkoituksena on nostaa esiin sijaishuollossa asuneiden nuorten omia kokemuksia saadusta seksuaalikasvatuksesta sekä heidän näkemyksiään sen kehittämisestä. Tutkimuksen tavoitteena on saada kuuluviin sijaishuollossa asuneiden lasten ja nuorten ääni ja siten parantaa seksuaalikasvatuksen laatua lastensuojelussa.

Tutkimusaineistosta nousi esiin seksuaalikasvatuksen puute sijaishuollon muodosta riippumatta. Seksuaalikasvatus oli ollut olematonta, keskittynyt vain yhteen osa-alueeseen tai ollut jopa nuorta haavoittavaa. Seksuaalikasvatus nähtiin kuitenkin merkityksellisenä osana lapsen ja nuoren kasvua ja kehitystä sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin itsestään selvänä osa-alueena, kun sen puute oli selkeästi negatiivinen kokemus haastateltavien elämissä. Seksuaalisuus on kuitenkin inhimillinen voimavara, jota jokaisen yksilön tulisi päästä ilmaisemaan parhaaksi katsomallaan tavalla (Suomen mielenterveys ry n.d). Haastatteluista nousi ilmi seksuaalisuuden tukahduttamista ja piilottamista, jotta esimerkiksi vähätteilyltä ja halveksunnalta voisi välttyä. Tällöin puhutaan itsesyrjinnästä, jolloin ihminen suhtautuu itseensä ja omaan seksuaalisuuteensa kielteisesti muiden mielipiteiden ja asenteiden vuoksi. (Väestöliitto n.d). Kaikki vastaajat myös kokivat negatiivisena seksuaali- ja turvataitokasvatuksen puutteen. Usea haastateltava oli joutunut kokemaan myös muun muassa omaa seksuaalisuutta ja seksuaalioikeuksia loukkaavaa toimintaa. Oikeanlaisella turvataito- ja seksuaalikasvatuksella useat epämiellyttävät ja jopa traumaattiset kokemukset olisi voitu välttää, jos haastateltava olisi sijaishuollossa asuessaan tiennyt omista oikeuksistaan kehoon ja seksuaalisuuteen liittyen.

Kasvattajien heteronormatiivinen suhtautuminen seksuaalisuuteen esiintyi muutamien haastateltavien kokemuksissa. Etenkin sijaisperheissä koettiin, että esimerkiksi bi- ja homoseksuaalisuutta vastustettiin tai sitä ei hyväksytty yhtä avoimesti kuin heteroseksuaalisuutta. Heteronormatiivisuus seksuaalikasvatuksessa on erityisen haitallista sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille, jolloin omaa seksuaalisuuttaan ja minuuttaan joutuu salaamaan. Tämä voi johtaa muun muassa nuoren psyykkisiin sekä sosiaalisiin ongelmiin. (Tigerstedt & Heikkinen 2019, 31.)

Kerätyssä tutkimusaineistossa ohjaajan tai sijaisvanhemman rooli seksuaalikasvattajana korostui. Seksuaalikasvattajaksi olisi toivottu turvallista ja läheistä ihmistä, jonka kanssa seksuaalisuudesta ja siihen liittyvistä kysymyksistä olisi voinut puhua. Moni vastaaja nosti esille kuitenkin sen, ettei heillä ollut sijaishuollossa asuessaan ketään, kenen kanssa asioista olisi voinut luottamuksellisesti keskustella. He kokivat jääneensä asioiden kanssa yksin, tai tiedot seksuaalikasvatuksellisista aiheista olivat tulleet esimerkiksi kavereilta. Lastenpsykiatri Raisa Caciatoren mukaan seksistä ja seksuaalisuudesta puhuminen lapselle on äärimmäisen tärkeää tämän kehityksen kannalta. Hiljaisuus luo lapselle kuvan siitä, että asioista ei saa puhua. (2007, 25, 35.)

Haastateltavat olisivat kuitenkin toivoneet, että sijaisvanhemmat ja ohjaajat olisivat antaneet seksuaalikasvatusta ja olleet keskustelun aloittajina. Sijaisvanhempien ja ohjaajien omat asenteet ja kokemukset voivat olla yksi syy sille, että seksuaalisuudesta ei ole keskusteltu. Kasvattajien olisi hyvä muistaa, että lapset ja nuoret saavat paljon informaatiota heidän asenteistaan ja ajatuksistaan jo pelkän puhutavan, ilmeiden ja eleiden välityksellä. Kasvattajat viestivät siis sanattomasti heidän asenteistaan seksuaalisuutta kohtaan. Tämä välittyy nuorille, jotka peilaavat asenteita ja arvojaan aikuisten kautta. Tällöin kasvattajien olisi tärkeää pohtia omaa seksuaalisuuttaan ja sen herättämiä tunteita, jotta he voisivat auttaa lapsia ja nuoria käsittelemään omaa seksuaalisuuttaan. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 28–29.)

Maailman terveysjärjestö WHO:n julkaisussa Seksuaalikasvatuksen standardit (2010) määritellään suuntaviivat Euroopassa annettavalle seksuaalikasvatukselle. Julkaisussa todetaan, että seksuaalikasvatuksen tulisi valmistaa nuoria yleisesti elämään, jossa nuori voi toteuttaa omaa persoonaansa ja tehdä itsenäisiä päätöksiä. Seksuaalikasvatuksen standardeissa painotetaan, että seksuaalikasvatuksessa tulisi huomioida nuoren kokemusmaailma, kulttuuri ja sosiaaliset tekijät. Tutkimuksen tulokset kuitenkin viestivät, että haastateltavien saatu seksuaalikasvatus ei ole täyttänyt näitä standardeja. Myös kulttuurin huomioimattomuus haastateltavien saamassa seksuaalikasvatuksessa näkyy esimerkiksi ulkonäköön ja itsensä ilmaisuun puuttumisena.

Seksuaalikasvatuksen standardeihin kuuluu sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kunnioittaminen ja niistä puhuminen. Haastateltavien kokemuksista ilmeni, että seksuaalisuuden moninaisuutta ei ole huomioitu, jonka vuoksi osa on joutunut piilottelemaan itseään ja omaa seksuaalisuuttaan. Seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen on määritelty seksuaalikasvatuksen standardeiksi yhdeksi merkittäväksi osaksi seksuaali-identiteetin ja sukupuoliroolin muodostamista. (WHO 2010.)

Tutkimuksessa saatuja tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkia lastensuojelun sijaishuoltopaikkoja, sillä haastatteluun osallistuneita kokemusasiantuntijoita oli seitsemän. Haastatteluun osallistuneet nuoret aikuiset olivat myös täysi-ikäisiä, joten heidän kokemuksistaan sijaishuollossa on useampia vuosia. Näin ollen nykyinen tilanne lastensuojelussa jäi tutkimuksessa selvittämättä. Tutkimuksen pohjalta luotu päätelmä on kuitenkin, että lastensuojelun sijaishuollossa tarjoama seksuaalikasvatus on edelleen riittämätöntä, kuten aiemmin viitatussa vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä: kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret joutuvat useammin esimerkiksi seksuaalisen väkivallan kohteeksi, kuin vastaavasti kotona asuvat nuoret. Myös sosiaali- ja terveysministeriön vuosien 2014–2020 seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelmassa todetaan, ettei lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen nuorien seksuaaliterveydestä ole tutkimustietoa, vaikka he tarvitsisivat siinä erityistä tukea ja huomiointia (2016, 66). Lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuvaan seksuaalikasvatukseen on kuitenkin pyritty vastaamaan esimerkiksi vireillä olevalla kriisi- ja arviointipalvelu Kompassin ”Seksuaalisuuden kompassi”-hankkeella, jonka tarkoituksena on luoda työmenetelmiä seksuaalikasvatukseen erityisesti lastensuojelun asiakkaina oleville nuorille (n.d).

Seksuaalikasvatuksessa opetetaan muun muassa myös seksuaalioikeuksista, rajojen määrittelystä ja yhteiskunnan arvoista. Kun rajoja opetetaan lapsuudesta asti, oppii lapsi tunnistamaan ja huolestumaan kun hänen rajojansa koetellaan tai rikotaan. Omien rajojen opettamisella lapsi oppii myös, että muillakin on omat rajansa. Tämä on yksi keino ehkäistä kiusaamista, syrjintää ja hyväksikäyttöä. (Cacciatore 2007, 339; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 21.) Vuoden 2019 valtakunnallisen kouluterveyskyselyn mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kokonaisvaltainen hyvinvointi on heikompaa kuin kotona asuvilla nuorilla. Kokonaisvaltainen hyvinvointi käsittää myös yksilön seksuaaliterveyden sekä tiedot ja

taidot seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ollessa huonompi, todennäköisyys syrjäytymiselle kasvaa. Syrjäytyminen ilmiönä lisää yhteiskunnallista taakkaa. (Ikonen, Eriksson & Heino 2020.) Kokonaisvaltaisen ja onnistunut seksuaalikasvatus on siis myös yhteiskunnallisesti merkittävää ja vaikuttavaa.

Tutkimuksessa nostettiin esille usean sijaishuollon muodon entisen asiakkaan kokemuksia saamastaan seksuaalikasvatuksesta. Tähänastiset tutkimukset ja opinnäytetyöt ovat pääasiassa keskittyneet esimerkiksi yhden lastensuojelulaitoksen nuorten kokemuksiin. Tutkimuksessa haastateltiin myös entisiä sijaishuollon asiakkaita, jolloin heillä on ollut mahdollisuus reflektoida ja tarkastella kokemuksiaan aikuisiällä itsenäistymisen jälkeen. Muut tutkimukset ovat keskittyneet tarkastelemaan sellaisten nuorten kokemuksia seksuaalikasvatuksesta, jotka asuvat tutkimuksen tekohetkellä jossain sijaishuollon palvelussa. Tehdyn tutkimuksen keräämiä kokemuksia ei voida siis peilata koskemaan suomalaisen lastensuojelun nykyhetkeä, mutta ne antavat suuntaa siitä, miten seksuaaliterveys näyttäytyy osana lasten ja nuorten arkea sijaishuollossa.

7 POHDINTA

7.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tässä tutkimuksessa eettisyyttä tarkasteltiin jo aiheen valinnassa ja rajaamisessa, sillä aiheen sensitiivisyys oli tärkeää huomioida sen arkuuden ja henkilökohtaisuuden vuoksi. Tutkimuksen eettisyyteen voi vaikuttaa esimerkiksi se, kuinka haastateltavia suojellaan tutkimuksen aiheuttamilta riskeiltä tai haitoilta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Haastateltavia voi suojella tutkimuksen aiheuttamilta riskeiltä ja haitoilta, kun haastattelurunko ja lisäkysymykset suunnitellaan huolellisesti. Huolellinen haastattelurungon suunnitteleminen on myös yksi luotettavan tutkimussuunnitelman lähtökohta. (Tuomi & Sarajärvi 2018; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.) Tutkimuksen haastattelurunko annettiin luettavaksi ohjaavalle opettajalle ja Pesäpuu ry:n yhteistyötaholle, jotka antoivat haastattelua varten kehitysehdotuksia ja hyväksyivät muutosten jälkeen tutkimuksen haastattelurungon.

Seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta on tarjolla rajallisesti tietoa ja usein samat kirjoittajat ja asiantuntijat esiintyvät useassa eri julkaisussa. Lähteiden ja eri kirjoittajien vähyys voi vähentää tutkimuksen luotettavuutta koska aiheesta ei saada kovin laajaa näkökulmaa. Lähteiden niukkuus vaikuttaa tutkimuksen eettisyyteen. Eettisten näkökulmien tulisi vaikuttaa tutkijan tekemiin valintoihin tutkimuksessa: tällaisia valintoja joudutaan tehdä esimerkiksi lähteiden käyttämisessä. Tässä tutkimuksessa eettiset näkökulmat ovat vaikuttaneet aiheen rajaamiseen, haastattelukysymyksien muodostamiseen, teoriassa käytettävien lähteiden valitsemiseen ja haastateltavien yksityisyyden suojelemiseen. Tutkimuksen eettisyyteen vaikuttaa myös se, miten tutkija valitsee ja käyttää lähteitä. Tutkimukselle sopivia eri lähteitä ja kirjoittajia ei ollut paljoa, jonka vuoksi tutkimuksen lähteille ei jäänyt paljoa valinnanvaraa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149–168.) Toisaalta lähteiden niukkuus voi kertoa myös siitä, kuinka iso tarve lisäkouluttautumiselle ja tutkimukselle on tutkimuksen aiheeseen liittyen.

Kuitenkin lähteiden ja kirjoittajien vähydestä huolimatta tutkijat pyrkivät Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemien hyvien tieteellisten käytäntöjen

mukaisesti noudattamaan rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimuksessa, sen tallentamisessa, esittämisessä ja arvioinnissa. Lisäksi hyviin käytäntöihin kuuluvat eettisesti kestävät tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät sekä toisten tutkimusten ja heidän tutkijoiden töiden ja saavutusten huomioiminen ja merkitseminen työhön heitä kunnioittavalla tavalla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150.) Tässä tutkimuksessa hyviä tieteellisiä käytäntöjä on noudatettu ylläpitämällä avointa, turvallista ja tarkkaa ilmapiiriä tuloksia kerätessä ja käsiteltäessä. Ennen tutkimusta tutkijat tutustuivat myös erilaisiin lähteisiin ja pohtivat niiden luotettavuutta ennen niiden käyttämistä tutkimuksen tukena. Lähteitä käytettäessä huolehdittiin myös niiden oikeanlaisesta merkitsemisestä tutkimukseen.

Avoin, turvallinen ja tarkkaa ilmapiiri tuloksia kerätessä ja käsiteltäessä on pyritty ylläpitämään valmistautumalla esimerkiksi haastattelussa nouseviin odottamattomiin tunteisiin ja ajatuksiin, joihin voidaan reagoida monella tapaa. Tämän kaltaisilta tilanteilta tutkijat voivat välttyä, kun he perehtyvät riittävän monipuolisesti haastateltavien historiaan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7–8.) Vastaaviin tilanteisiin varauduttiin tutkimuksen haastatteluvaiheessa siten, että haastateltaville lähetettiin etukäteen sähköpostiin haastattelussa läpi käytävät teemat sekä saatekirje. Lisäksi tutkijat olivat valmistautuneet henkisesti kohtaamaan tunteet, joita haastateltavilta saattoi haastattelun aikana nousta. Myös Pesäpuu ry tarjosi haastateltaville mahdollisuuden keskustella luottamuksellisesti haastattelun esiin nostamista epämiellyttävistäkin tunteista ja kokemuksista, jotta haastateltavien ei tarvitsisi jäädä asioiden kanssa yksin. Se, miten edellä mainittuihin tilanteisiin tutkijat reagoivat, voi vaikuttaa tutkijan ja tiedonantajan suhteeseen ja heidän väliseensä luottamukseen, joka voi puolestaan vaikuttaa haastateltavan vastauksiin loppuhaastattelun aikana. Tutkijan ja haastateltavan välinen suhde on yksi tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavista tekijöistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 148–164.)

Tutkimusetiikka alkaa jo tutkimussuunnitelmasta sekä luotettavassa tutkimuksessa tutkimussuunnitelman on huolella tehty. Lisäksi tutkimussuunnitelmassa tehdyt valinnat ja päätökset vaikuttavat tutkimusetiikkaan. Eettisesti toimiva tutkija valitsee tutkimukselleen rajatun aiheen, jolle hän valitsee sopivan tutkimus-

asetelman. Tässä tutkimuksessa aiheeksi rajattiin seksuaalikasvatus, jonka tutkimiseen nouseva tarve tuli Pesäpuu ry:ltä. Luotettavassa tutkimuksessa tutkijat määrittelevät tarkasti tutkimuksen kohteen ja miksi sitä tutkitaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 148–164.)

Tutkimuksen toteuttamisessa tutkijoille oli tärkeää säilyttää haastateltavien anonymiteetti. Anonymiteetin säilyttäminen voi lisätä tutkimuksen luottamuksellisuuteen vaikuttavaa tutkijan ja haastateltavan luottamuksellista suhdetta, vaikka kyseessä onkin toisilleen tuntemattomat ihmiset (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164). Anonymiteetin säilyttäminen vaati etukäteen suunnittelua. Anonymiteetti säilytettiin siten, että tutkimuksessa ei kerätty ylös haastateltavan nimeä, asuinpaikkaa tai muitakaan suoraan henkilöllisyyttä paljastavia tietoja. Jos tutkimusta varten olisi kerätty henkilötietoja, olisi tutkijoiden pitänyt hankkia sille laillinen henkilötietojen käsittelyperuste (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 10). Tässä tutkimuksessa haastattelut nauhoitettiin nauhurille ja tiedostot poistettiin heti litterointien ollessa valmiita ja nauhureja säilytettiin tutkijoiden kotona turvallisissa paikoissa. Haastateltavien yksityisyyttä tulee julkaistavassa tutkimuksessa suojella, ellei siitä ole sovittu erikseen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 19).

Tutkimuseettinen neuvottelukunta julkaisussaan ”Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa” (2019) painottaa, että tieteen ja tutkimusaineiston tulisi olla avointa kriittisen tarkastelun ja tieteen edistymisen vuoksi. Julkaisussa kuitenkin todetaan, että eettisistä syistä tutkimusaineistoa ei ole pakollista jakaa avoimesti eettisiin syihin nojaten. Tutkimuksen sensitiivisyyden vuoksi tutkijat eivät jaa haastateluista muita aineistoja opinnäytetyöhön kuin esimerkkitaulukot tutkimuksen toteuttamisen kuvaukseen.

Tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseen on monta tapaa. Tutkimuksen laadukkuus alkaa hyvästä haastattelurungosta (liite 1). Kun tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta, tulee pohtia tutkimuksen totuudenmukaisuutta ja objektiivisuutta eli puolueettomuutta. Puolueettomuuteen tutkimuksessa vaikuttaa tutkijan tapakuunnella ja ymmärtää haastateltavaa. Tutkija saattaa tulkita haastateltavan kertomuksen omaan tutkimukseen sopivaksi, sillä onhan tutkija tutkimusasetelman

ja tulkinnan määrittelijä. (Tuomi & Saarijärvi 2018, 160.) Tutkimuksen puolueetonta kuuntelemista tuki kaksi paikalla ollutta haastattelijaa, jolloin molemmat tulkitsivat aiheita oman käsityksensä mukaisesti.

Yksi tutkimuksen luottamuksellisuuteen vaikuttava kriteeri oli haastateltavien valitseminen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 148–164.). Tutkimuksen haastateltavat ovat Pesäpuu ry:n kokemusasiantuntijoita. Tämä voi vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen, koska tutkimusotanta oli pieni verrattuna tämänhetkiseen tilanteeseen kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista. Todellisuudessa entisiä sijaishuollon asiakkaita on paljon enemmän, jonka vuoksi tutkimuksessa saatuja tuloksia ei voi yleistää. Lisäksi tutkimukseen osallistuneista kokemusasiantuntijoista enemmistö oli naissukupuolisia, joten miesnäkökulma saatuun seksuaalikasvatukseen oli vähäisempi. Tuomi & Sarajärvi teoksessaan ”Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi” tuovat esille, että yksi tapa lisätä tutkimuksen luottamuksellisuutta on kerätä tietoa monelta eri tiedonantajaryhmältä. (2018, 164–166). Tässä tutkimuksessa olisi voitu haastatella myös sijaishanhempia tai ohjaajia, mutta tutkijat päättivät rajata aiheen sijaishuollosta itsenäistyneisiin nuoriin aikuisiin. Laadukkaassa ja luotettavassa tutkimuksessa näkyy eettinen kestävyys. Tutkimuksen tulisi täyttää tietyt kriteerit tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Lisäksi tutkimuksen tulisi olla johdonmukainen kokonaisuus, jossa luotettavuudelle määritetyt kriteerit ovat kietoutuneina toisiinsa. Hyvässä tutkimuksessa eettisyys toimii punaisena lankana. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149–151.)

7.2 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksen tulokset vastasivat mielestämme hyvin aiemmin esittämiämme tutkimuskysymyksiä. Haastatteluista nousi paljon myös muuta kiinnostavaa tietoa, jotka eivät kuitenkaan olleet tutkimuskysymyksiemme kannalta oleellisia. Haastatteluiden litterointien läpikäynti useaan kertaan auttoi meitä tunnistamaan tutkimuksen kannalta oleellisen tiedon. Laadullisessa analyysissä on tärkeää rajata tutkimuksen aihe tarkasti ja aineiston sisältö on hyvä purkaa ja analysoida kokonaan. Muu aineistossa esiintyvä mielenkiintoinen tieto täytyy osata rajata. Mielenkiintoisten tietojen perusteella tutkimuksen tutkijat voivat antaa jatkotutkimusehdotuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104.)

Tutkimushaastattelun yksi keskeinen teema keskittyi seksuaalikasvatuksen kehittämistyöhön sijaishuollossa, jossa haastateltavat saivat omin sanoin kertoa mahdollisia kehitysehdotuksiaan koskemaan seksuaalikasvatusta sijaishuollossa, kuten laitoksissa ja sijaisperheissä. Haastatteluissa painotettiin sijaishuollon toimijoiden osaamisen sekä tiedon tärkeyttä, joka madaltaisi kynnystä seksuaalikasvatuksellisista teemoista keskusteltaessa. Lisäksi haastateltavat toivoivat esimerkiksi lisäkoulutusta laitoksen ohjaajille ja sijaisvanhemmille sekä erilaisia seksuaalikasvatusmateriaaleja, jotka suunnattaisiin erityisesti sijaishuollossa asuville lapsille ja nuorille sekä heidän kasvattajilleen. Materiaaleissa otettaisiin huomioon muun muassa lapsen ja nuoren kehityksen sekä elämäntilanteen sensitiivisyys, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus sekä erilaiset turvataidot sekä seksuaalioikeudet. Haastatteluista nousi esiin myös kasvattajien seksuaalikasvatuksellisen tiedon puute ja vanhentuneet ajatusmallit esimerkiksi seksuaalisuuden monimuotoisuudesta. Tutkimuksen kokemuksia seksuaalikasvattajista ei voi kuitenkaan yleistää koskemaan kaikkia lastensuojelun sijaishuoltopaikkoja, eikä tutkimuksessa päästy kuulemaan esimerkiksi sijaisvanhempien tai ohjaajien ääntä seksuaalikasvattajana.

Tulevaisuudessa lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuvaa seksuaalikasvatusta voisi tutkia ja kehittää esimerkiksi luomalla monipuolinen seksuaalikasvatuksellinen materiaalipankki sijaishuollon toimijoiden käyttöön, jonka avulla seksuaalikasvatusta voitaisiin normalisoida sekä lisätä päivittäisessä työskentelyssä lasten ja nuorten kanssa esimerkiksi erilaisten keskustelutyökalujen tai toiminnallisten menetelmien avulla. Lisäksi sijaishuollon toimijoiden, kuten sijaisvanhempien sekä laitosten ohjaajien kokemuksia ja valmiuksia seksuaalikasvattajana toimimisesta voisi tulevaisuudessa tutkia. Yhteiskunnallisen keskustelun kannalta on merkittävää kuulla myös kasvattajien näkökulma seksuaalikasvatukseen ja sen laadukkuuteen sekä saatavuuteen.

7.3 Opinnäytetyön prosessin arviointi

Opinnäytetyön tarkoituksena oli lähteä selvittämään lastensuojelun sijaishuollon palveluiden entisten asiakkaiden kokemuksia sijaishuollossa saadusta seksuaalikasvatuksesta. Opinnäytetyöllä haluttiin selvittää, että onko sijaishuollossa ollut

seksuaalikasvatusta ja minkäläistä se on ollut. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa saadusta seksuaalikasvatuksesta ja sen kehittamisestä. Mielestämme olemme onnistuneet saavuttamaan ennalta määritetyt tavoitteet ja saaneet vastauksen tutkimuskysymyksiimme. Opinnäytetyössämme olemme tuottaneet tutkimustietoa sijaishuollossa saadusta seksuaalikasvatuksesta ja seksuaalikasvatuksen kehittamisestä sijaishuollossa. Tutkimuksen aineiston pohjalta olemme kirjoittaneet tutkimuksen tuloksia puoltavaa teoriaa monipuolisesti sekä suomen että englanninkielisistä lähteistä.

Opinnäytetyöprosessi kesti yhteensä vuoden verran. Prosessi on ollut raskas ja odotettua pidempi, johon on mahtunut paljon erilaisia tunteita onnistumisesta epätoivoon. Opinnäytetyöprosessi on vaatinut pitkäjänteisyyttä, aikatauluttamista, priorisointia ja järjestelmällisyyttä. Opinnäytetyö opetti tutkimusprosessista ja erilaisista tutkimuskäytännöistä osana laadullista tutkimusta. Opinnäytetyön teorian ja tutkimustuloksista saatujen vastausten lisäksi olemme oppineet oman toiminnan kriittistä reflektiota, tunnistamaan epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta lisääviä tekijöitä yhteiskunnassa sekä olemme kehittäneet eettistä osaamistamme, jotka ovat myös sosiaalialan korkeakoulututkinnon kompetensseja (Raatikainen, Rahikko, Saarnio & Vepsä 2020).

Opinnäytetyön aihe vastaa omia kiinnostuksen kohteitamme sosiaalialalla, jonka vuoksi Pesäpuu ry:n ehdottamista aiheista tämä oli selkein valinta opinnäytetyön aiheeksi. Jo opinnäytetyöprosessin alussa olimme päättäneet, että haluamme tehdä opinnäytetyön, joka on laadukas sekä selkeä kokonaisuus, jotta Pesäpuu ry voisi käyttää sitä hyödykseen toiminnassaan. Lisäksi meille oli alusta alkaen tärkeää saada haastateltavien ääni kuuluviin opinnäytetyössämme, koska ilman heitä opinnäytetyö ei olisi toteutunut.

Koemme, että haastatteluista kerätty aineisto vastasi tutkimuksemme tavoitteeseen, tarkoitukseen ja tutkimuskysymyksiin, vaikka tutkimusotantamme oli pieni. Isommalla tutkimusotannalla olisimme voineet saada laajempaa tietoa seksuaalikasvatuksesta sijaishuollossa. Opinnäytetyön arkaluonteisuus ja teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä rajasi mahdollisesti kiinnostuneita osallistujia pois. Olisimme voineet saada enemmän tietoa sijaishuollosta saadusta seksuaa-

likasvatuksesta, jos olisimme tehneet määrällisen tutkimuksen, jolloin tutkimukseen osallistuneiden ei olisi tarvinnut kertoa kokemuksistaan kasvokkain tutkijoille. Määrällisellä tutkimuksella emme kuitenkaan olisi saaneet haastateltavien kokemuksia yhtä laajasti ja merkittävästi esiin.

Aineistosta nousi paljon mielenkiintoisia teemoja, jonka vuoksi aineiston rajaaminen oli haastavaa. Opinnäytetyöprosessiin haasteita loi aikaisempien tutkimusten ja kirjallisuuden vähäinen määrä. Kuitenkin tutkimustuloksiamme puoltaa Pesäpuu ry:n vertaisarviointien pohjalta laadittu avoin kirje sekä useiden kouluterveyskyselyiden tulokset kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista.

Koemme, että olemme saaneet opinnäytetyön prosessissa haastateltavien äänet kuuluviin ja nostaneet opinnäytetyön kannalta merkittävimmät teemat esiin. Teorian monipuolisuus on mielestämme opinnäytetyömme vahvuuksia. Laajan teorian tarkoitus on luoda perusteluja seksuaalikasvatuksen tärkeydelle ja auttaa lukijaa ymmärtämään kuinka monista asioista ja näkökulmista seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus koostuu. Ennen tutkimussuunnitelmaa olisimme voineet perehtyä teoriaan syvemmin, jolloin lähtökohdat tutkimuksen suorittamiselle olisivat olleet vahvemmat. Teoriaan ja aiempaan tutkimukseen perehtyminen olisi voinut auttaa meitä haastattelurungon rakentamisessa, jotta olisimme voineet saada syvempää näkemystä opinnäytetyössämme rajattuun aiheeseen.

Opinnäytetyöprosessimme tärkein tavoite oli tuoda haastateltavien kokemuksia esiin kaikille, joita aihe kiinnostaa ja koskettaa. Haluamme opinnäytetyöllä korostaa seksuaalikasvatuksen tarpeellisuutta sijaishuollossa ja sitä kautta lisätä sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten hyvinvointia. Toivomme, että Pesäpuu ry voi hyödyntää tutkimustuloksia toiminnassaan ja luoda yhteiskunnallista keskustelua seksuaalikasvatuksesta sijaishuollossa. Toivomme myös, että opinnäytetyö inspiroisi muita tutkijoita ja opinnäytetöiden tekijöitä tutkimaan seksuaalikasvatuksellisia aiheita eri asiakasryhmien näkökulmista entistä enemmän. Olemme kiitollisia Pesäpuu ry:lle siitä, että olemme saaneet mahdollisuuden toteuttaa näin merkityksellisen opinnäytetyön. Pesäpuun tarjoama tuki opinnäytetyöprosessin

eri vaiheissa on ollut korvaamatonta. Ilman Pesäpuuta ja haastatteluun osallistuneita kokemusasiantuntijoita emme olisi pystyneet toteuttamaan tätä opinnäyte-työtä.

LÄHTEET

Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Bildjuschkin, K. 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi. Luettu 12.10.2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%c3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Biljuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2008. Seksiä vaatteet päällä. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Cacciatore, R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin. Opas vanhemmille: Eväitä tyttöinä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Duodecim. 2018. Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. Verkkosivu. Julkaistu 5.8.2018. Luettu 3.6.2020. <https://www.koulunerveyskirjasto.fi/aihe/opettajalle-ja-opiskeluhuollolle/opettajan-opas-nuorten-seksuaalisuus-ja-seksuaaliterveys>

Greenberg, J. S., Bruess, C. E. & Conklin, S. C. 2017. Exploring the dimensions of human sexuality. 6. painos. Sudbury: Jones and Bartlett Publishers.

Healey, J. 2014. Sexual Orientation and Gender Identity. Thirroul, Australia: The Spinney Press.

Hermanson, E. 2019. Alle kouluikäisen seksuaalikasvatus. Luettu 18.6.2020. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=kot00307

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T. 2020. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset: koulunerveyskyselyn tuloksia. Luettu 26.10.2020 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ilmonen, T. & Nissinen, J. 2006. Seksologian peruskäsitteistöä. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L. & Keimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. 1. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Klemetti, R. & Raussi-Lehto, E. 2014. Edistä, ehkäise, vaikuta: Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 3.6.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116162/THL_OPAS33_VERKKO9.3.2016.pdf?sequence=1

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. Seksuaalisuuden portaati. Helsinki: Grano Oy.

Kriisi- ja arviointipalvelu Kompassi. n.d. Seksuaalisuuden kompassi. Luettu 24.10.2020. <https://www.seksuaalisuudenkompassi.fi/>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2020. Turvallisesti digitaalisissa ympäristöissä. Luettu 18.9.2020. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/hyvinvointia-digiajassa/turvallisesti-digitaalisissa-ymparistoissa/>

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2018. Vanhemmat 12–15-vuotiaan persoonallisuuden kehityksen tukena. Luettu 22.6.2020. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/12-15-v/vanhemmat-12-15-vuotiaan-persoonallisuuden-kehityksen-tukena/>

Nokireki, K., Westlund, O & Liukkonen, J. 2019. Avoin kirje jokaisen lapsen ja nuoren oikeudesta seksuaalikasvatuksesta. Luettu 14.12.2019. <https://pesapuu.fi/2019/09/avoin-kirje-jokaisen-lapsen-ja-nuoren-oikeudesta-seksuaalikasvatukseen/>

Nousiainen, S. 2020. Sukupuoleen katsomatta. Kuinka kohdata moninaisuus. Atena Kustannus Oy.

Oinonen, M. & Susineva, A. 2019. Seksuaalikasvattajan käsikirja. Helsinki: Trinitet.

Pelastakaa lapset ry. 2011 Suojele minua kaikelta. Luettu 12.10.2020. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/pelastakaalapset/2016/02/01154623/PeLa_SHK_esite_webFINAL.pdf

Pelastakaa Lapset ry. 2018. Lapset ja nuoret kokevat seksuaalista häirintää ja siihen liittyvää kiusaamista digitaalisessa mediassa. Luettu 13.10.2020. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf

Perhehoitolaki 20.3.2015/263

Pesäpuu ry. n.d. Yhdistys. Luettu 14.12.2019. <https://pesapuu.fi/pesapuu/yleista-pesapuusta/>

Raatikainen, E., Rahikka, A., Saarnio, T. & Vepsä, A. 2020. Ammattina sosionomi. 3–4. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Riihonen, R., Laru, S. & Cacciatore, R. 2015. Ihmisen psykoseksuaalinen kehitys. Julkaisussa Bildjuschkin, K. (toim.) Seksuaalikasvatuksen tueksi. Luettu

18.6.2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%C3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. 2. painos. Helsinki: Edita Prima Oy.

Seta. n.d. Seksuaalinen suuntautuminen. Luettu 14.9.2020. <https://seta.fi/sa-teenkaaritieto/seksuaalinen-suuntautuminen/>

Sexpo. 2019. Seksuaalioikeuksien julistus. Luettu 13.10.2020. <https://sexpo.fi/kannanotto/seksuaalioikeuksien-julistus/>

Sexpo. 2020. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Luettu 14.9.2020. <https://sexpo.fi/kootusti-tietoa/seksuaalisen-suuntautumisen-moninaisuus/>

Sexpo-säätiö. 2019. Mitä seksuaalioikeudet ovat? Luettu 23.11.2019. <https://sexpo.fi/blogi/mita-seksuaalioikeudet-ovat/>

Suomen mielenterveys ry. n.d. Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä. Luettu 2.11.2020. <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/seksuaalisuus-osa-ihmisyytt%C3%A4>

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Terve.fi. 2006. Seksuaalisuus. Luettu 13.1.2020. <https://www.terve.fi/artikkelit/seksuaalisuus>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2019. Kouluterveyskysely 2017 ja 2019. Luettu 18.9.2020. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=87869&mittarit_0=199799&mittarit_1=200283&mittarit_2=199290&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161293#

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2019. Lastensuojelun käsikirja. Luettu 28.11.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2020. Seksuaaliväkivalta. Luettu 14.9.2020. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/seksuaalivakivalta

Terveystieteiden tutkimuskeskus. n.d. Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuollon muodot. Luettu 17.10.2020. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2016. Edistä, ehkäise ja vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020. Opas. Luettu 12.7.2019. Luettu 4.7.2020. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/seksuaalikasvatus

Terveystenhuoltolaki 30.12.2010/1326

Terveyskirjasto. 2019. Sukupuolitaudit, seksitaudit. Luettu 18.9.2020.
https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00497

Tigerstedt, J. & Heikkinen, T. 2019. Hetero- ja sukupuolinormatiivisuus nuorten maailmassa. Kirjassa Oikonen, M. & Susineva, A. Seksuaalikasvattajan käsikirja. Helsinki: Trinket.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uud. laitos. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uud. laitos. Helsinki: Tammi.

United Nations. n.d. Universal declaration of human rights. Luettu 18.6.2020. <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

WHO. 2010. Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetuimisto ja BZgA. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Alkuperäinen teos: Standards of Sexuality. Education in Europe. A framework for policy makers, educational health authorities and specialists. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

WHO. n.d. Sexual health. Luettu 20.6.2020. https://www.who.int/topics/sexual_health/en/

WHO. n.d. Defining sexual health. Sexuality. Luettu 4.7.2020. https://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

Väestöliitto. n.d. Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus. Luettu 14.1.2020. https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/kokonaisvaltainen-seksuaalikasva/

Väestöliitto. n.d. Itsesyrjintä. Luettu 2.11.2020. https://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/sateenkaariparit/itsesyrjinta/

Väestöliitto. n.d. Seksuaalisuuden portaati. Luettu 18.6.2020. https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/ikatasoinen-seksuaalikasvatus/seksuaalisuuden-portaati/

Väestöliitto. n.d. Seksuaalisuus. Luettu 7.1.2020. <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/>

Väestöliitto. 2015. Seksuaalioikeudet. Luettu 18.6.2020. https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/5048510/va%CC%88esto%CC%88liitto_seksuaalioikeudet_web.pdf

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Taustakysymykset

Haastateltavan ikä

Haastateltavan (koettu) sukupuoli

Missä on ollut sijoitettuna (perhekoti, laitos, sijaisperhe jne.)

Minkä ikäisenä on ollut sijoitettuna

Saatu seksuaalikasvatus ja seksuaalisuuden murrosvaiheiden tukeminen sijaishuollossa asuessa

Saatu seksuaalikasvatus sijaishuollossa työntekijöiltä tai sijaisvanhemmilta

Seksuaalikasvatuksen laatu ja luonne

Seksuaalikasvatuksen hyödyllisyys sekä paikkansa pitävyys

Mahdollisuudet seksuaalikasvatuksen saamiseen ja sen tukemiseen

Mahdollisuudet keskusteluun ja kysymyksiin seksuaalisuudesta

Ilmapiiri sijaishuollossa tai sijaisperheessä keskusteltaessa seksuaalikasvatuksesta

Tiedon hakemisen mahdollisuus itsenäisesti seksuaalisuuteen

ja seksuaalikasvatukseen liittyvissä asioissa

Turvallisen aikuisen läsnäolo ja tuki seksuaalisuuden kysymyksissä

Omaohjaajan, sijaisvanhemman ja/tai

perhehoitajan rooli seksuaalikasvattajana

Vapaus seksuaaliseen ja sukupuoliseen itseilmaisuun

Seksuaalisuuden ja seksuaalielämän tukeminen sijaishuollossa tai sijaisperheessä

Seurustelusuhteiden tukeminen ja niiden toteutumiselle annetut mahdollisuudet sijaishuollossa tai sijaisperheessä

Kehittämistyö

Toivottu seksuaalikasvatus ja asianmukainen tuki sijaishuollossa tai sijaisperheessä asumisen aikana

Seksuaalikasvatuksen kehittäminen lastensuojelussa ja sijaishuollossa

Kynnyksen laskeminen seksuaalisuuteen liittyvissä keskusteluissa nuoren ja työntekijän välillä sijaishuollossa

Liite 2. Saatekirje haastateltaville

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomikoulutus

21.11.2019

Hei Pesäpuu ry:n nuoret!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Tampereen ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä yhteistyössä Pesäpuu ry:n kanssa. Tutkimuksessa selvitämme sijaishuollossa kasvaneiden nuorten aikuisten kokemuksia saamastaan seksuaalikasvatuksesta. Lisäksi kartoitamme seksuaalikasvatuksen kehittämismahdollisuuksia lastensuojelun sijaishuollossa. Osallistumalla tutkimukseen voitte olla tärkeänä osana kehittämässä sijaishuollon toimintatapoja ottaa lapsen ja nuoren kokonaisvaltainen kasvu ja kehitys huomioon myös seksuaalisuuden näkökulmasta.

Tutkimus toteutetaan yksilöhaastatteluina. Haastatteluun tulisi varata aikaa noin 60 minuuttia. Haastattelut toteutamme tammi-helmikuun aikana Pesäpuu ry:n Tampereen ja Jyväskylän toimitiloissa. Haastattelut nauhoitetaan. Haastattelussa saamiamme tietoja käsitellään nimettöminä ja luottamuksellisesti sekä haastattelun vastauksia ei voida yhdistää yksittäiseen haastateltavaan. Haastatteluaineisto tuhoetaan asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimustulosten avulla on mahdollista kehittää lastensuojelun palveluiden toimintaa ja antaa perusteita sille, miksi seksuaalikasvatus sijaishuollossa ja lastensuojelussa on tärkeää ja merkityksellistä. Opinnäytetyömme ohjaajana toimii Tampereen ammattikorkeakoulun lehtori Minna Putous (minna.putous@tuni.fi).

Jos kiinnostuit ja haluat osallistua tutkimukseen, voit olla yhteydessä Pesäpuu ry:n työntekijöihin tai olla suoraan yhteydessä meihin!

Yhteistyöterveisin,

Omat yhteystietomme tähän